บทที่ 2

ทฤษฎี และแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

2.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับแสง

แสงเป็นพลังงานรูปแบบหนึ่งเช่นเดียวกับพลังงานชนิดอื่นๆ เช่น พลังงานความร้อน พลังงานกล พลังงานไฟฟ้า ฯลฯ แสงเป็นพลังงานที่เคลื่อนที่ได้ การเคลื่อนที่ของแสงจะอยู่ในรูปคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า ซึ่งการเคลื่อนที่ในรูปของคลื่นนี้จะมีความถี่และความยาวคลื่นเฉพาะตัวต่างๆกันออกไป กล่าวคือ ความถี่หรือความยาวคลื่นจะเป็นตัวกำหนดชนิดของพลังงาน (พิบูลย์ ดิษฐ์อุดม , 2521) หากเราพิจารณาพลังงานที่เคลื่อนที่ได้ทั้งหมดตั้งแต่พลังงานที่มีความยาวคลื่นต่ำสุดจนถึงพลังงานที่มีความยาวคลื่นที่ยาวสุด จะพบว่า แสงเป็นพลังงานที่มีช่วงความยาวคลื่นอยู่ระหว่าง 0.38 ถึง 0.78 ไมครอน (micron) หรือ 380 ถึง 780 นาโนเมตร (nanometers) ประกอบไปด้วย spectrum ของสีหลายๆสีอันเกิดจากความถี่ และความยาวคลื่นของการแผ่รังสีที่แตกต่างกัน ซึ่งพลังงานช่วงดังกล่าวนี้เท่านั้นที่จะช่วยให้เกิดการมองเห็น แหล่งกำเนิดแสงธรรมชาติที่สำคัญที่สุดก็คือ ดวงอาทิตย์

เมื่อแสงจากดวงอาทิตย์ส่องผ่านอนุภาคของชั้นบรรยากาศของโลก จะเกิดการหักเหและสะท้อนก่อนที่จะส่องลงมายังผิวโลก และเมื่อกระทบกับพื้นผิวหรือวัตถุใดๆจะก่อให้เกิดลักษณะ 3 ประการคือ การดูดซึม (Absorbtion) การสะท้อน (Reflection) และการส่องผ่าน (Transmission) ซึ่งขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของวัตถุและพื้นผิวแต่ละชนิด ดังนั้นหากพิจารณาในแง่แหล่งกำเนิดของแสงอาจพิจารณาได้เป็น 2 กรณี คือ แหล่งกำเนิดแสงทางตรง (Direct) และแหล่งกำเนิดแสงทางอ้อม (Indirect)

แหล่งกำเนิดแสงทางตรง ได้แก่ แสงแดด หรือ Sunlight และ แสงซึ่งเกิดจากการส่องกระทบอนุภาคในชั้นบรรยากาศของโลกทำให้สะท้อน หักเห และให้แสงในลักษณะกระจายทั่วพื้นที่ หรือ Diffuse Skylight

แหล่งกำเนิดแสงทางอ้อม ได้แก่ แสงที่เกิดจากการสะท้อน หรือการส่องผ่านวัตถุใดๆ และทำให้วัตถุนั้นๆเปรียบเสมือนแหล่งกำเนิดแสงอีกตัวหนึ่ง (Secondary source) ซึ่งก็อาจให้แสงในลักษณะที่แตกต่างกันขึ้นกับคุณสมบัติในการสะท้อน หรือ การยอมให้แสงส่องผ่าน ตลอดจนลักษณะของพื้นผิวของวัตถุที่แสงตกกระทบว่าเป็นเช่นใด

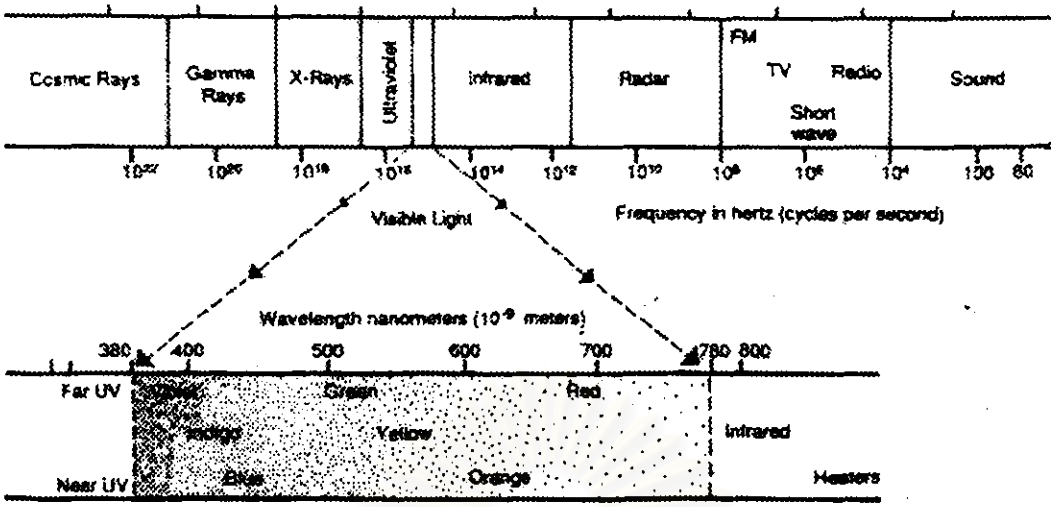

รูปที่ 2.1 แสดงความถี่และความยาวคลื่นของพลังงานต่างๆ

ที่มา : Machanical and Electrical Equipment for Building , pp 912

2.2 พฤติกรรมของแสง

เมื่อแสงเคลื่อนที่ออกจากแหล่งกำเนิดแสงผ่านตัวกลาง (medium) ชนิดต่างๆ เช่น อากาศ ของเหลว วัตถุโปร่งแสง วัตถุทึบแสง ฯลฯ ทางเดิน หรือ พฤติกรรมของแสงจะเปลี่ยนไปเมื่อกระทบตัวกลางเหล่านั้น พฤติกรรมของแสงเมื่อเดินทางผ่านตัวกลางใดๆมีลักษณะที่สามารถจำแนกได้ดังนี้

2.2.1 <u>การดูดกลืน (Absorption)</u> เป็นปรากฏการณ์ที่แสงถูกดูดกลืนหายเข้าไปในตัวกลาง (medium) และเกิดการเปลี่ยนรูปของพลังงาน โดยทั่วไปเมื่อพลังงานแสงถูกดูดกลืนจะเปลี่ยนรูปเป็นพลังงานความร้อน (heat)

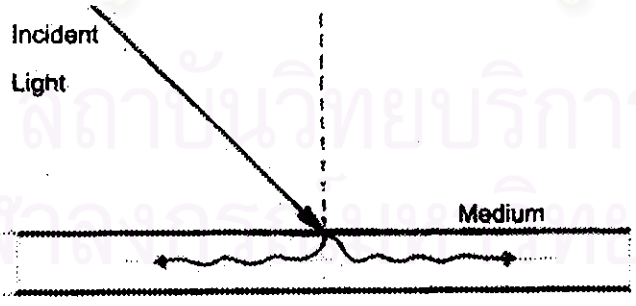

รูปที่ 2.2 รูปแสดงการดูดกลืนของแสงเมื่อตกกระทบตัวกลาง

ที่มา :คัมกฤช ชูเกียรติมั่น

2.2.2 <u>การสะท้อน (Reflection)</u> เป็นพฤติกรรมที่แสงตกกระทบบนตัวกลางแล้วสะท้อนออกโดยที่ความถี่ของคลื่นแสงนั้นไม่เปลี่ยนไป ลักษณะของการสะท้อนสามารถพิจารณาออกได้เป็น

การสะท้อนแบบเสมือนกระจกเงา (Specular Reflection) เป็นลักษณะที่เกิดเมื่อแสงตกกระทบบนตัวกลางที่เป็นวัตถุทึบแสง (opaque material) มีลักษณะเป็นผิวเรียบขัดมัน (polish surface) การสะท้อนจะมีลักษณะของมุมของแสงที่ตกกระทบ (angle of incident) เท่ากับมุมของแสงที่สะท้อน (angle of reflection)

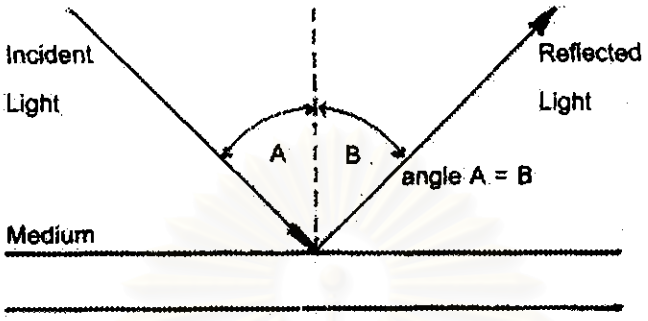

รูปที่ 2.3 แสดงรูป specular reflection
ที่มา :คมกฤช ฐเกียรติมั่น

การสะท้อนแบบกระจาย (Diffuse Reflection) เป็นลักษณะที่เกิดเมื่อแสงตกกระทบวัตถุทึบแสงที่มีผิวหยาบไม่เรียบสม่ำเสมอ แสงที่สะท้อนออกมาจะถูกสะท้อนออกไปในหลายๆทิศทาง ซึ่งส่วนมากมุมของแสงที่สะท้อนที่กระจายออกไปนั้นจะไม่เท่ากับมุมของแสงที่ตกกระทบ หากผิววัตถุที่ไม่เรียบนั้นมีลักษณะไม่เรียบสม่ำเสมออย่างสมบูรณ์ (perfectly diffusing surface) แสงสะท้อนที่ได้จะมีลักษณะเป็นการกระจายแสงแบบสมบูรณ์ (perfect diffuse reflection) เป็นการสะท้อนแสงที่ให้ความสว่างเท่าๆกันในทุกมุมสะท้อน แต่หากผิววัตถุไม่เรียบ ไม่สม่ำเสมอ (semi diffuse surface) แสงสะท้อนที่ได้ก็จะมีลักษณะเป็นการสะท้อนแบบกระจัดกระจาย (semi diffuse reflection)

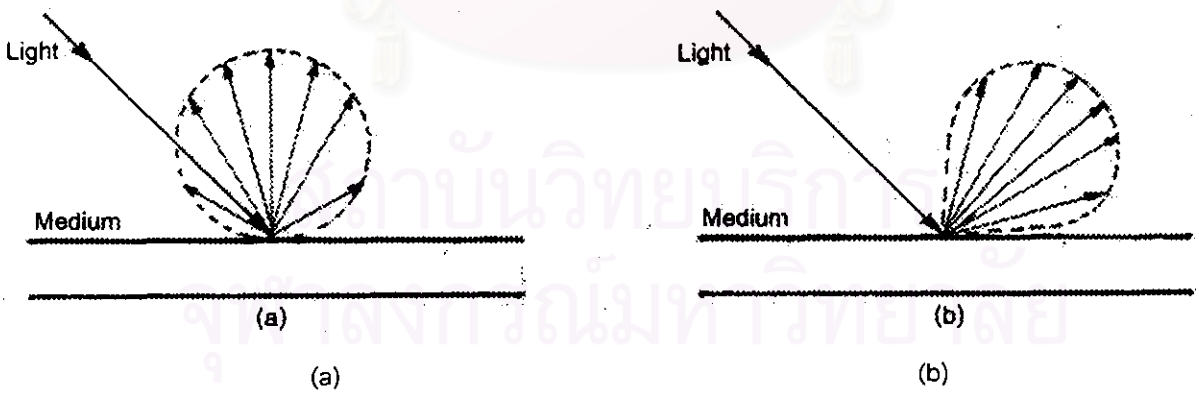

(a) (b)

รูปที่ 2.4 รูปแสดง (a) perfect diffuse reflection & (b) semi diffuse reflection
ที่มา :คมกฤช ฐเกียรติมั่น

แต่โดยทั่วไปแสงที่สะท้อนออกมาจากวัตถุจะมีลักษณะผสมกันระหว่าง การสะท้อนแบบเสมือนกระจกเงา (Specular Reflection) และการสะท้อนแบบกระจาย (Diffuse Reflection)

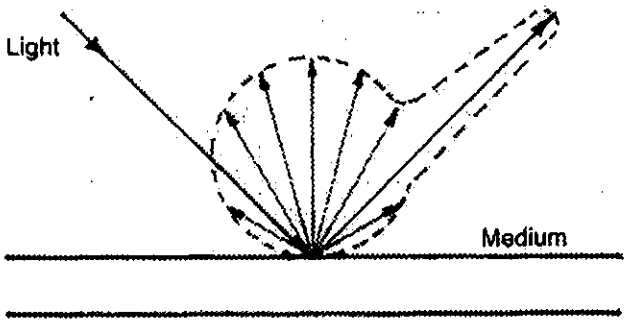

รูปที่ 2.5 รูปแสดงcombined specular & diffuse reflection

ที่มา :คมกฤช ฐเกียรติมั่น

2.2.3 **การส่องผ่าน** (Transmission) เกิดขึ้นเมื่อแสงตกกระทบด้านหนึ่งของตัวกลาง (medium) แล้วทะลุผ่านไปยังอีกด้านหนึ่ง หากไม่พิจารณาคุณสมบัติหรือลักษณะของตัวกลางที่แสงผ่านแล้ว มุมของแสงที่ตกกระทบจะเท่ากับมุมของแสงที่ทะลุผ่าน และแสงที่ทะลุผ่านจะมีปริมาณของแสงคงเดิม อย่างไรก็ตามเมื่อแสงตกกระทบตัวกลางที่แสงสามารถส่องผ่านได้ใดๆ แสงส่วนหนึ่งจะถูกดูดกลืน ส่วนหนึ่งจะถูกสะท้อนกลับ และส่วนที่เหลือจะทะลุผ่าน หมายถึง ปริมาณแสงที่ตกกระทบจะเท่ากับ ปริมาณแสงที่ถูกดูดกลืนรวมกับปริมาณแสงที่สะท้อนกลับรวมกับปริมาณแสงที่ทะลุผ่าน สามารถเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$\text{Absorptance} + \text{Reflectance} + \text{Transmittance} = 1 \qquad (2.1)$$

ลักษณะการส่องผ่านของแสงสามารถจำแนกได้ตามลักษณะของตัวกลางดังนี้

ตัวกลางโปร่งใส (Transparant Medium) การส่องผ่านลักษณะนี้แสงจะเกิดการหักเห (refracted) หรือเปลี่ยนทิศทาง (bent) ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของตัวกลาง และทะลุผ่านในลักษณะเดิมของลำแสงที่ตกกระทบ โดยยังสามารถมองเห็นแหล่งกำเนิดแสงที่อีกด้านหนึ่งของตัวกลางได้อย่างชัดเจน ตัวกลางจำพวกนี้ เช่น กระจกใส เป็นต้น

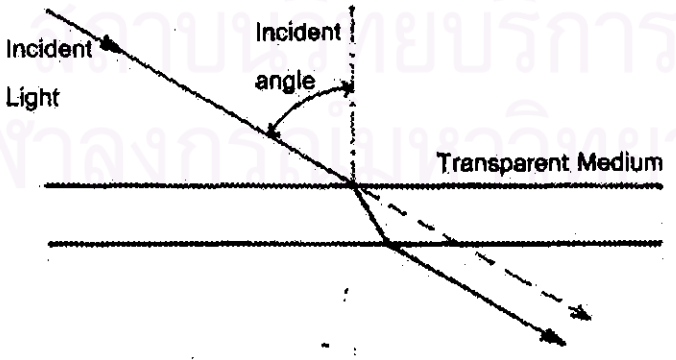

รูปที่ 2.6 รูปแสดงแสงตกกระทบตัวกลางเกิดการหักเหแล้วทะลุผ่าน

ที่มา :คมกฤช ฐเกียรติมั่น

ตัวกลางโปร่งแสง (Translucent Medium) การส่องผ่านของแสงลักษณะนี้แสงที่ส่องผ่านจะมีลักษณะเป็นแสงแบบกระจาย (diffuse transmission) และในกรณีนี้จะไม่สามารถมองเห็นแหล่งกำเนิดแสงที่อีกด้านหนึ่งของตัวกลางได้อย่างชัดเจน

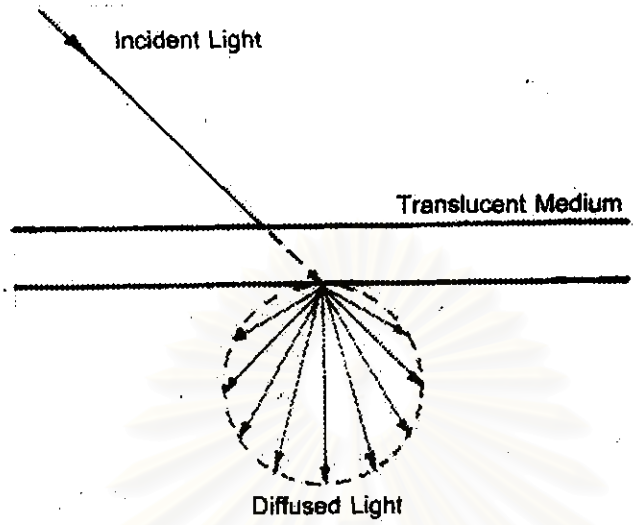

รูปที่ 2.7 รูปแสดงแสงตกกระทบตัวกลางแล้วทะลุผ่านแบบกระจาย

ที่มา :คมกฤช ฐเกียรติมั่น

2.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการส่องสว่าง (Illumination)

เมื่อแสงจากแหล่งกำเนิดแสงตกกระทบวัตถุหรือพื้นที่ใดๆเป็นผลให้แสงส่วนหนึ่งสะท้อนเข้าสู่ดวงตาทำให้เกิดการมองเห็น ปริมาณแสงที่ตกกระทบวัตถุหรือพื้นที่นั้นๆเราเรียกว่า การส่องสว่าง หรือ ความสว่าง (illumination) ซึ่งมีนิยามที่เกี่ยวข้องกับการส่องสว่างดังนี้

2.3.1 **ปริมาณแสง (Luminous Flux)** คือปริมาณแสงที่เปล่งออกมาจากแหล่งกำเนิดแสง (light output) ในหนึ่งหน่วยเวลา เป็นการบอกค่าพลังงาน หรือกำลังงานของแหล่งกำเนิดแสง (Power of Light Source) ใดๆในรูปของเส้นแรงปริมาณแสงที่ออกมาจากแหล่งกำเนิดแสงนั้นๆ มีหน่วยเป็น ลูเมน (Lumen)

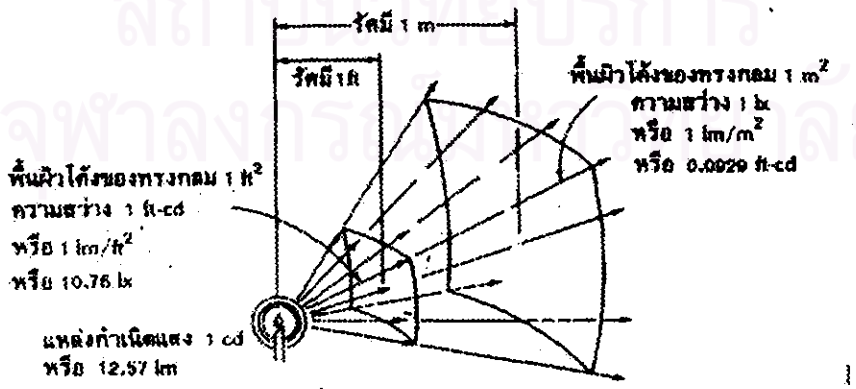

รูปที่ 2.8 แสดงรูป luminous flux

2.3.2 Solid angle (ω) เป็นการวัดส่วนหนึ่งของพื้นผิวทรงกลมที่ถูกครอบคลุมด้วยพื้นที่สมมติรูปทรงกรวยที่มีส่วนแหลมสุดของกรวยอยู่ที่จุดศูนย์กลางของทรงกลมนั้นๆ หรือ คืออัตราส่วนระหว่างพื้นที่ผิวส่วนที่พิจารณาของทรงกลมต่อรัศมีของทรงกลมนั้นๆยกกำลังสอง มีหน่วยเป็น สเตอเรเดียน (Steradian)

"Solid angle is a measure of that portion of space about a point bounded by a conic surface whose vertex is at the point. It can be measured by the ratio of intercepted surface area of a sphere centered on that point to the square of the sphere's radius." (IES Lighting handbook , 1981) เขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$\text{Solid Angle } (\omega) = A / R^2 \text{ steradian} \qquad (2.2)$$

โดย A คือ พื้นที่ผิวที่พิจารณาของทรงกลม

R คือ รัศมีของทรงกลม

2.3.3 ความเข้มแห่งการส่องสว่าง (Luminous Intensity) คือปริมาณแสงที่เปล่งออกจากแหล่งกำเนิดแสงใน solid angle ใดๆในทิศทางหนึ่งทิศทางใด

"Luminous Intensity is the luminous flux leaving a point source of light per unit solid angle in the given direction"(IES Lighting handbook , 1981)

เป็นการบอกค่าความมากน้อยของพลังงาน หรือกำลังงานของแหล่งกำเนิดแสงใดๆในรูปของความเข้มแห่งการส่องสว่าง (luminous intensity) หรือบางทีเรียกว่า กำลังส่องสว่าง (candlepower) มีหน่วยเป็น แคนเดลา (candela) หรือ ลูเมนต่อสเตอเรเดียน (lumen per steradian) ซึ่งในการพิจารณาลักษณะนี้ใช้สำหรับการพิจารณาแหล่งกำเนิดแสงที่มีขนาดเล็กมาก จนถือว่าแหล่งกำเนิดแสงนั้นเป็นจุด (point source)

หากพิจารณาโดยการนำแหล่งกำเนิดแสงที่เล็กมากจนเสมือนจุด และมีค่าความเข้มแห่งการส่องสว่างสม่ำเสมอทุกทิศทางเท่ากับ 1 แคนเดลา มาวางไว้ที่จุดศูนย์กลางของทรงกลมรัศมี 1 หน่วย ปริมาณแสงที่พุ่งไปตกลงบนทุกๆหนึ่งตารางหน่วยพื้นที่บนพื้นผิวของทรงกลมนี้จะมีค่าเท่ากับ 1 ลูเมน (lumen) และเนื่องจากพื้นที่ผิวทั้งหมดของทรงกลมรัศมี 1 หน่วยมีค่าเท่ากับ 12.57 ตารางหน่วยพื้นที่ ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ความเข้มแห่งการส่องสว่าง 1 เคนเดลาจะสามารถแปล่งปริมาณเส้นแรงของแสงออกมาได้ เท่ากับ 12.57 ลูเมน

2.3.4 ความส่องสว่าง (Illuminace) เมื่อมีปริมาณแสงตกกระทบลงบน 1 หน่วยพื้นที่ใดๆผลที่ได้ คือ ความสว่าง มีหน่วยเป็น ลูเมนต่อหนึ่งหน่วยพื้นที่ (lumen per unit of area) เช่นเดียวกับการพิจารณาแหล่งกำเนิดแสงในทรงกลม หากทรงกลมนั้นมีรัศมี 1 ฟุต ปริมาณแสง 1 ลูเมนที่พุ่งไปตกลงบนพื้นที่หนึ่งตารางฟุตของผิวทรงกลม ปริมาณความส่องสว่างที่เกิดขึ้นจะมีค่าเท่ากับ 1 ลูเมนต่อตารางฟุต หรือ 1 ฟุตแคนเดิล (footcandle) ในทำนองเดียวกัน ถ้ารัศมีของทรงกลมนั้นมีค่าเท่ากับ 1 เมตร ปริมาณความส่องสว่างที่เกิดขึ้นจะมีค่าเท่ากับ 1 ลูเมนต่อตารางเมตร หรือ 1 ลักซ์ (lux)

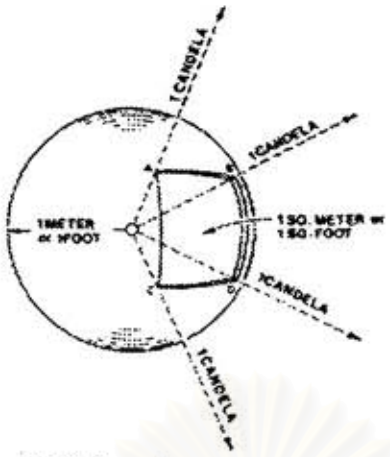

รูปที่ 2.9 แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง candelas, lumens, lux and footcandles

ที่มา : IES hand book ,1981,Ref.Volume, pp 1-6

คำอธิบายประกอบรูปที่ 2.9

กำหนดให้จุดแหล่งกำเนิดแสงที่กำลังส่องสว่างสม่ำเสมอ 1 แคนเดลา อยู่ ณ. จุดศูนย์กลางของทรงกลมที่มีรัศมี 1 เมตร หรือ 1 ฟุต โดยถือว่าค่าการสะท้อนแสงที่ผิวของทรงกลมมีค่าเป็นศูนย์ (zero)

ความสว่างที่เกิดบนจุดใดๆของทรงกลมมีค่าเท่ากับ 1 ลักซ์ (lux) หรือ 1 ลูเมนต่อตารางเมตร หากรัศมีของทรงกลมนั้นมีค่าเท่ากับ 1 เมตร และ ความสว่างที่เกิดบนจุดใดๆของทรงกลมจะมีค่าเท่ากับ 1 ฟุตแคนเดิล หรือ 1 ลูเมนต่อตารางฟุต หากรัศมีของทรงกลมนั้นมีค่าเท่ากับ 1 ฟุต

Solid angle ที่ตรงข้ามกับพื้นที่รอบจุด A,B,C,D มีค่าเท่ากับ 1 สเตอเรเดียน (steradian) และมีฟลักซ์ (flux) ของแสงเท่ากับ 1 ลูเมนต่อสเตอเรเดียน

พื้นที่ผิวของทรงกลมทั้งหมดจะมีค่าเท่ากับ 12.57 (4 π) ตารางเมตร หรือตารางฟุต และมีปริมาณแสง (luminous flux) ของทุกๆ 1 ลูเมนที่ตกลงบนพื้นที่ทุก 1 ตารางเมตร หรือ 1 ตารางฟุตนั้นๆ เท่ากับ 12.57 ลูเมน

2.3.5 **การส่องสว่าง** (Illumination) ปริมาณแห่งการส่องสว่างบนพื้นที่ผิวใดๆจะแปรผันโดยตรงกับความเข้มแห่งการส่องสว่างของแหล่งกำเนิดแสง และแปรผันผกผันกับค่าระยะทางยกกำลังสองระหว่างพื้นผิวนั้นกับแหล่งกำเนิดแสง และเรียกความสัมพันธ์นี้ว่า กฎกำลังสองผกผัน (Inverse square law) มีหน่วยเป็น ลักซ์ หรือ ฟุตแคนเดิล เขียนได้เป็นสมการดังนี้

$$E = I / d^2 \qquad (2.3)$$

โดย E คือ ปริมาณความส่องสว่างบนพื้นที่ผิวที่พิจารณามีหน่วยเป็น ลักซ์ (lx) หรือ ฟุตแคนเดิล (fc)

I คือ ความเข้มแห่งการส่องสว่างของแหล่งกำเนิดแสงในทิศทางที่พุ่งไปหาพื้นที่ผิวที่พิจารณามีหน่วยเป็น แคนเดลา (cd)

d คือ ระยะทางระหว่างพื้นที่ผิวที่พิจารณากับแหล่งกำเนิดแสง มีหน่วยเป็น เมตร หรือ ฟุต

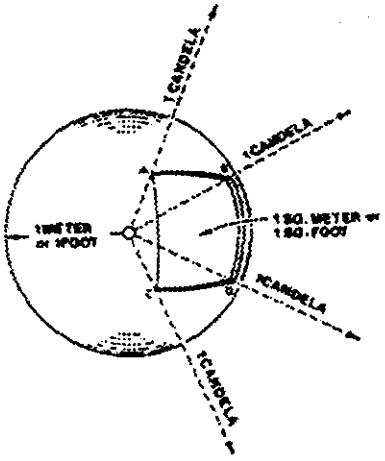

รูปที่ 2.9 แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง candelas, lumens, lux and footcandles

ที่มา : IES hand book ,1981,Ref.Volume, pp 1-6

คำอธิบายประกอบรูปที่ 2.9

กำหนดให้จุดแหล่งกำเนิดแสงที่กำลังส่องสว่างสม่ำเสมอ 1 แคนเดลา อยู่ ณ. จุดศูนย์กลางของทรงกลมที่มีรัศมี 1 เมตร หรือ 1 ฟุต โดยถือว่าค่าการสะท้อนแสงที่ผิวของทรงกลมมีค่าเป็นศูนย์ (zero)

ความสว่างที่เกิดบนจุดใดๆของทรงกลมมีค่าเท่ากับ 1 ลักซ์ (lux) หรือ 1 ลูเมนต่อตารางเมตร หากรัศมีของทรงกลมนั้นมีค่าเท่ากับ 1 เมตร และ ความสว่างที่เกิดบนจุดใดๆของทรงกลมจะมีค่าเท่ากับ 1 ฟุตแคนเดิล หรือ 1 ลูเมนต่อตารางฟุต หากรัศมีของทรงกลมนั้นมีค่าเท่ากับ 1 ฟุต

Solid angle ที่ตรงข้ามกับพื้นที่รอบจุด A,B,C,D มีค่าเท่ากับ 1 สเตอเรเดียน (steradian) และมีฟลักซ์ (flux) ของแสงเท่ากับ 1 ลูเมนต่อสเตอเรเดียน

พื้นที่ผิวของทรงกลมทั้งหมดจะมีค่าเท่ากับ 12.57 (4 π) ตารางเมตร หรือตารางฟุต และมีปริมาณแสง (luminous flux) ของทุกๆ 1 ลูเมนที่ตกลงบนพื้นที่ทุก 1 ตารางเมตร หรือ 1 ตารางฟุตนั้นๆ เท่ากับ 12.57 ลูเมน

2.3.5 <u>การส่องสว่าง (Illumination)</u> ปริมาณแห่งการส่องสว่างบนพื้นที่ผิวใดๆจะแปรผันโดยตรงกับความเข้มแห่งการส่องสว่างของแหล่งกำเนิดแสง และแปรผันผกผันกับค่าระยะทางยกกำลังสองระหว่างพื้นผิวนั้นกับแหล่งกำเนิดแสง และเรียกความสัมพันธ์นี้ว่า กฎกำลังสองผกผัน (Inverse square law) มีหน่วยเป็น ลักซ์ หรือ ฟุตแคนเดิล เขียนได้เป็นสมการดังนี้

$$E = I / d^2 \qquad (2.3)$$

โดย E คือ ปริมาณความส่องสว่างบนพื้นที่ผิวที่พิจารณามีหน่วยเป็น ลักซ์ (lx) หรือ ฟุตแคนเดิล (fc)

I คือ ความเข้มแห่งการส่องสว่างของแหล่งกำเนิดแสงในทิศทางที่พุ่งไปหาพื้นที่ผิวที่พิจารณามีหน่วยเป็น แคนเดลา (cd)

d คือ ระยะทางระหว่างพื้นที่ผิวที่พิจารณากับแหล่งกำเนิดแสง มีหน่วยเป็น เมตร หรือ ฟุต

2.5 ทฤษฎีเกี่ยวกับแสงธรรมชาติ

เมื่อพิจารณาสภาพที่ตั้งของประเทศไทยซึ่งตั้งอยู่ในเขตภูมิอากาศเขตร้อน แบบร้อนชื้น โดยทั่วไปอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีมีค่าประมาณ 28-29 °c เฉพาะในเวลากลางวันมีค่า ประมาณ 30-31 °c สภาพท้องฟ้ามีเมฆมาก มีแดดจัดเกือบตลอดทั้งปี (ดูตารางที่ 1.2) จะเห็นว่าดัชนีเมฆของประเทศไทยมีค่าตั้งแต่ 5.9 ถึง 9.0 (ค่าสูงสุดคือ 10) และค่าระดับความสว่างสำหรับกรุงเทพมีค่าความสว่างในระดับ 10,000 lux ขึ้นไปมีความถี่ถึงกว่า 99% ของเวลากลางวัน

ในการมองเห็นสิ่งต่างๆนั้นความชัดเจนของการมองเห็นเกิดจากปริมาณแสงที่ตกกระทบบนวัตถุในระดับที่แตกต่างกัน ทำให้เกิด Contrast และเกิดจากคุณสมบัติของวัตถุที่มีผลให้เกิดความสว่างบนผิว (Brightness)ในระดับที่แตกต่างกัน นอกจากนั้นสีต่างๆที่เกิดขึ้นของวัตถุก็เป็นผลเนื่องมาจากช่วงคลื่นของแสงที่ส่องออกมาจากแหล่งกำเนิดกระทบวัตถุแล้วเกิดการหักเห,ดูดซับหรือสะท้อนคลื่นสีต่างๆออกมา เช่น ในวัตถุที่บแสงที่สะท้อนคลื่นแสงสีแดง และดูดซับคลื่นแสงสีอื่นๆไว้ ก็จะเห็นวัตถุนั้นๆเป็นสีแดง ซึ่งแสงสว่างธรรมชาติจะให้ช่วงคลื่นกว้างที่สุด (มีทุกคลื่นสี) นั้นหมายความว่าวัตถุต่างๆภายใต้แสงสว่างธรรมชาติจะให้สีที่ถูกต้องใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด (เมื่อเทียบกับแสงที่เกิดจากแสงประดิษฐ์)

2.6 สภาพท้องฟ้า (Sky Condition)

ค่าความสว่างและความจ้าของท้องฟ้าอันเนื่องมาจากแสงธรรมชาติที่แปรเปลี่ยนตลอดเวลา เป็นผลเกิดจากการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของดวงอาทิตย์ ปริมาณของเมฆ และอนุภาคในอากาศ เช่น ฝุ่น,ควัน หรือไอน้ำ โดยทั่วไปสภาพของท้องฟ้าแยกพิจารณาออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

2.6.1 <u>สภาพท้องฟ้าที่ปกคลุมด้วยเมฆจนไม่สามารถมองเห็นแหล่งกำเนิดแสง หรือ ดวงอาทิตย์ได้ (Overcast Sky หรือเรียกว่า CIE Sky)</u> ความสว่างของท้องฟ้าลักษณะนี้มีความสว่างในปริมาณที่แตกต่างกัน (Non Uniform Brightness) ซึ่งความสว่างในระดับสูงสุด (Zenith-Brightness) ที่ส่องกระทบพื้นผิวในแนวระนาบ มีค่ามากกว่าความสว่างในแนวระนาบ (Horizon-Brightness) ที่ส่องกระทบพื้นผิวในแนวตั้งถึง 3 เท่ามีผลให้พื้นผิวในระนาบมีความสว่างมากกว่าพื้นผิวในแนวตั้ง ทั้งนี้เนื่องด้วยค่าความสว่างของท้องฟ้าที่จุดใดๆจะพิจารณาจากมุม altitude ของดวงอาทิตย์เหนือระดับแนวระนาบซึ่งสามารถหาได้จากสมการ

$$L_A = L_Z (1 + 2 \sin A) / 3 \qquad (2.7)$$

โดย L_A คือ ความสว่างของท้องฟ้าที่ตำแหน่งมุม A องศา เหนือแนวระนาบในทุกทิศทาง

L_Z คือ ความสว่างของท้องฟ้าที่จุดสูงสุด (Zenith)

ดังนั้นความสว่างที่ตำแหน่งแนวระนาบหรือ ที่มุม A = 0 องศาจะมีค่า = $L_Z / 3$

ส่วนค่าความสว่างที่ระดับสูงสุด Zenith Luminance จากการศึกษา (Krochman and Sidel) พบว่า

$$L_z = 123 + 8600 \sin A \ (cd/sqm) \qquad (2.8)$$

โดย A คือ Solar altitude

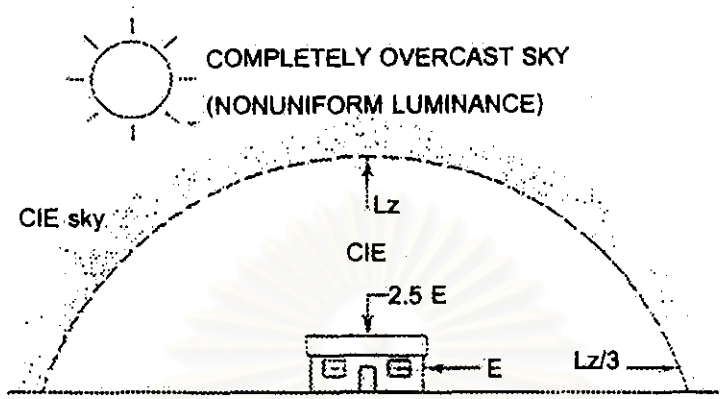

รูปที่ 2.10 แสดงท้องฟ้าแบบ Overcast Sky

ที่มา : Mechanical and Electrical Equipment for Building , pp 974

สภาพท้องฟ้าแบบนี้ในอีกกรณีคือมีความสว่างในปริมาณที่สม่ำเสมอกัน (Uniform Brightness) ความสว่างในระดับสูงสุด (Zenith-Brightness) ที่ส่องกระทบพื้นผิวในแนวระนาบ มีค่าเท่ากับความสว่างในแนวระนาบ (Horizon-Brightness) ที่ส่องกระทบพื้นผิวในแนวตั้ง แต่ก็มีผลให้พื้นผิวในระนาบมีความสว่างมากกว่าพื้นผิวในแนวตั้ง จากการวิจัย (Krochman,1963) พบว่า ค่าความสว่างภายนอกที่ระดับแนวระนาบภายใต้สภาพท้องฟ้าแบบ Overcast Sky จะแปรผันตาม Solar altitude สามารถเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$E_H = 300 + 21{,}000 \sin A \ (lux) \qquad (2.9)$$

โดย E_H คือ ค่าความสว่างภายนอกที่ระดับแนวระนาบภายใต้ท้องฟ้า Overcast Sky มีหน่วยเป็น ลักซ์

A คือ Solar altitude

2.6.2 <u>สภาพท้องฟ้าโปร่งไม่มีเมฆปกคลุม (Clear Sky)</u> ความสว่างของท้องฟ้าลักษณะนี้เกิดจาก 2 องค์ประกอบคือ แสงกระจายจากท้องฟ้า (Diffuse Illumination) และ แสงจากดวงอาทิตย์ (Direct Sun) ซึ่งปริมาณความสว่างของทั้ง 2 องค์ประกอบขึ้นอยู่กับ ตำแหน่งของดวงอาทิตย์ (Solar altitude) เป็นหลัก โดยมีความสว่างของท้องฟ้าในปริมาณที่แตกต่างกัน ความสว่างในระดับสูงสุดที่ส่องกระทบพื้นผิวในแนวระนาบ มีค่าน้อยกว่าความสว่างในแนวระนาบที่ส่องกระทบพื้นผิวในแนวตั้ง ประมาณ 3 เท่า หากไม่พิจารณาถึงมุมที่สามารถมองเห็นดวงอาทิตย์

ความส่องสว่างของพื้นผิวแนวระนาบจากเนื่องแสงกระจายของท้องฟ้า หากพิจารณาเพียงครึ่งส่วนท้องฟ้า (Half Sky) จะมีค่าความส่องสว่างอยู่ระหว่าง 300 ถึง 2,000 ฟุตแคนเดิล และมีค่าเฉลี่ย 1,000 ฟุตแคนเดิล

จากการวิจัย (Moon,R.C. Hopkinson,1968) พบว่าค่าความสว่างของสภาพท้องฟ้าแบบโปร่งสามารถเขียนเป็นสมการแยกออกได้ 2 กรณีคือ

กรณีเกิดจากท้องฟ้าเพียงอย่างเดียว สมการได้แก่

$$E_H = 1345 + 14{,}795 \sin A \text{ (lux)} \qquad (2.10)$$

กรณีเกิดจากรังสีตรงเพียงอย่างเดียว สมการได้แก่

$$\log E_H = 4.466 + 0.31 \log A \text{ (lux)} \qquad (2.11)$$

ความส่องสว่างของพื้นผิวในแนวตั้ง ขึ้นอยู่กับมุม azimuth และ altitude หรือ มุม bearing ของดวงอาทิตย์ เนื่องจากปริมาณความสว่างที่ไม่สม่ำเสมอของท้องฟ้าลักษณะนี้จะมีความสว่างสูงในทิศทางที่อยู่ใกล้ดวงอาทิตย์ และลดต่ำลงเมื่ออยู่ห่าง หรือด้านตรงข้ามของดวงอาทิตย์ อย่างไรก็ตามหากมุม bearing มีค่ามากกว่า 90 องศา (ดวงอาทิตย์อยู่ในตำแหน่งด้านหลังของช่องเปิด) จะต้องพิจารณาถึงวัตถุ หรือ พื้นผิวใดๆที่อาจทำให้เกิดการสะท้อนของแสงสู่ช่องเปิดนั้นด้วย

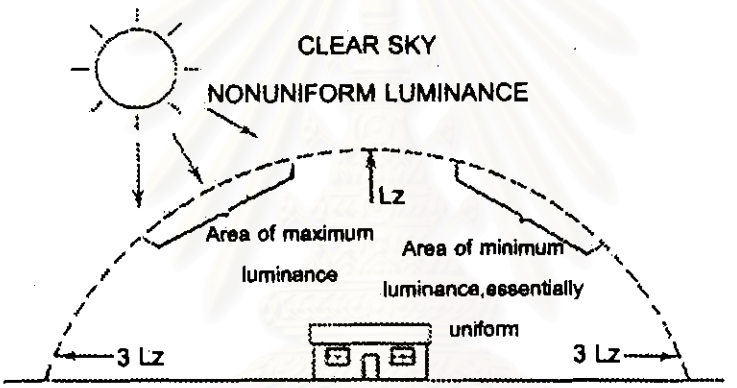

รูปที่ 2.11 แสดงท้องฟ้าแบบClear Sky

ที่มา : Mechanical and Electrical Equipment for Building , pp 974

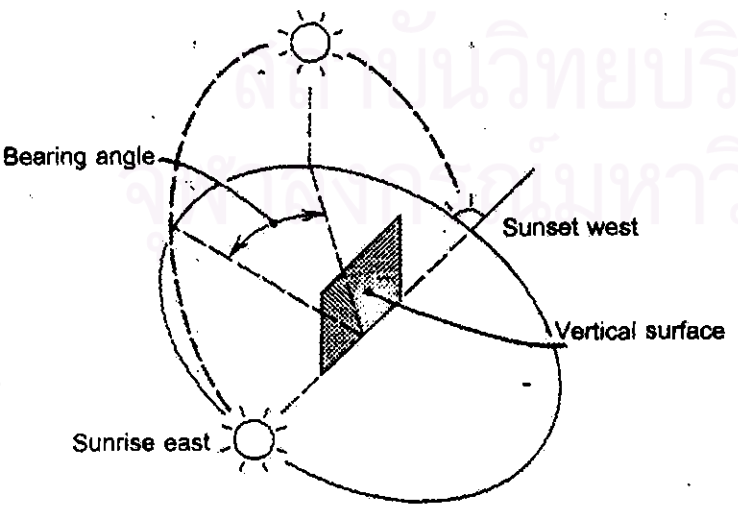

รูปที่ 2.12 รูปแสดง bearing angle

ที่มา : Mechanical and Electrical Equipment for Building , pp 977

2.6.3 **สภาพท้องฟ้ามีเมฆปกคลุมบางส่วน (Partly Cloudy Sky)** การหาค่าความสว่างของท้องฟ้าลักษณะนี้จะทำได้ยากเนื่องจากการแปรเปลี่ยนของเมฆตลอดเวลา โดยทั่วไปการพิจารณาค่าความส่องสว่างของท้องฟ้าแบบมีเมฆปกคลุมบางส่วนนี้ หากเมฆที่ปกคลุมมีลักษณะเบาบาง ไม่หนาทึบ (น้อย) ค่าความสว่างจากท้องฟ้านี้มีค่ามากกว่าค่าความสว่างที่ได้จากท้องฟ้าแบบโปร่ง 10 ถึง 15 เปอร์เซนต์ เนื่องจากการสะท้อนแสงของเมฆ (Nadamura and Oki,1983) ในขณะที่การวิจัย (Krochman,1968) พบว่าค่าความสว่างของท้องฟ้าแบบมีเมฆปกคลุมบางส่วนสามารถเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$E_{Hp} = 570\ A \qquad (2.12)$$

โดย E_{HP} คือ ค่าความสว่างภายนอกที่ระดับระนาบภายใต้ท้องฟ้า Partly Cloudy Skyมีหน่วยเป็น ลักซ์

A คือ Solar altitude

อย่างไรก็ตามหากเมฆที่ปกคลุมท้องฟ้ามีลักษณะเป็นกลุ่มหนาทึบ หรือมีสีดำ เช่นเมฆฝน ก็อาจทำให้แสงกระจายที่สะท้อนจากท้องฟ้า และปริมาณแสงตรงจากดวงอาทิตย์ถูกกั้น นั่นคือแสงจะถูกดูดกลืนมากกว่าสะท้อน อันเป็นผลให้ค่าความสว่างจากท้องฟ้ามีค่าลดลง หากพิจารณาค่าความส่องสว่างในระดับระนาบแนวนอนและระนาบแนวตั้ง ซึ่งมีอิทธิพลในการพิจารณาการนำแสงธรรมชาติมาใช้ จากการศึกษา (the Gillete prediction model,1985) อาศัย**ดรรชนีเมฆ หรือ** Cloud Ratio หาความสัมพันธ์ของความส่องสว่างของท้องฟ้าอันเกิดจากแสงตรงจากดวงอาทิตย์และแสงกระจายจากท้องฟ้า (Elvegard and Sjostedt;1940) พบความสัมพันธ์เพื่อหาค่าระดับความส่องสว่างเฉลี่ยของระดับระนาบแนวนอนที่ปราศจากสิ่งกีดขวางดังนี้

$$E_H = 0.35\ E_S + 0.89\ E_C \qquad (2.13)$$

โดย E_S คือค่าความส่องสว่างที่ได้จากแสงตรงของดวงอาทิตย์

E_C คือค่าความส่องสว่างที่ได้จากแสงกระจายภายใต้ท้องฟ้าโปร่ง

การพิจารณาสภาพของท้องฟ้า สามารถพิจารณาโดยอาศัยข้อมูลที่เก็บเป็นรายชั่วโมง ซึ่งมีค่าระหว่าง 0 - 10 (กองภูมิอากาศ กรมอุตุนิยมวิทยา) โดยที่

ค่าระหว่าง 0 -3 จัดเป็นสภาพท้องฟ้าโปร่งไม่มีเมฆ (Clear Sky)

ค่าระหว่าง 3 -7 จัดเป็นสภาพท้องฟ้ามีเมฆบางส่วน (Partly Cloudy Sky)

ค่าระหว่าง 7 -10 จัดเป็นสภาพท้องฟ้ามีเมฆมาก (Overcast Sky)

2.7 การแผ่รังสีของดวงอาทิตย์

เป็นการถ่ายเทพลังงานผ่านบรรยากาศในรูปของคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า (Electromagnatic Wave)แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

2.7.1 <u>การแผ่รังสีดวงอาทิตย์นอกบรรยากาศโลก (Solar Radiation)</u> เกิดจากพื้นผิวที่มีอุณหภูมิสูงของดวงอาทิตย์แผ่รังสีในรูปคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าแลกเปลี่ยนกับผิวโลกที่มีระยะห่างจากกัน 93 ล้านไมล์ เป็นการแผ่รังสีคลื่นสั้น (Short-Wave Radiation) ในช่วงคลื่นรังสีอุลตร้าไวโอเลต (Ultraviolet region) ซึ่งเป็นช่วงความยาวคลื่น 0.29 - 0.40 นาโนเมตร ช่วงแสงที่ตามองเห็น (Visible region) ซึ่งเป็นช่วงความยาวคลื่น 0.4 - 0.7 นาโนเมตร และช่วงใกล้อินฟราเรด (The near infrared region) ซึ่งเป็นช่วงความยาวคลื่น 0.7 - 3.5 นาโนเมตร โดยมีสัดส่วนของปริมาณพลังงานเท่ากับ 7% , 39% และ 52% ตามลำดับ ปริมาณรังสีดวงอาทิตย์ที่แผ่นอกบรรยากาศโลกมีค่าแตกต่างอันเนื่องมาจากแกนโลกที่เอียง และวงโคจรของโลกที่มีลักษณะเป็นวงรีรอบดวงอาทิตย์ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยประมาณ 1,370 วัตต์ต่อตารางเมตร และมีค่าสูงสุดประมาณ 1,418 วัตต์ต่อตารางเมตรเมื่อโลกอยู่ใกล้ดวงอาทิตย์ที่สุดประมาณวันที่ 3 มกราคม และมีค่าต่ำสุดประมาณ 1,325 วัตต์ต่อตารางเมตรเมื่อโลกอยู่ห่างจากดวงอาทิตย์ที่สุดประมาณวันที่ 4 กรกฎาคม (ASHRAE,1993)

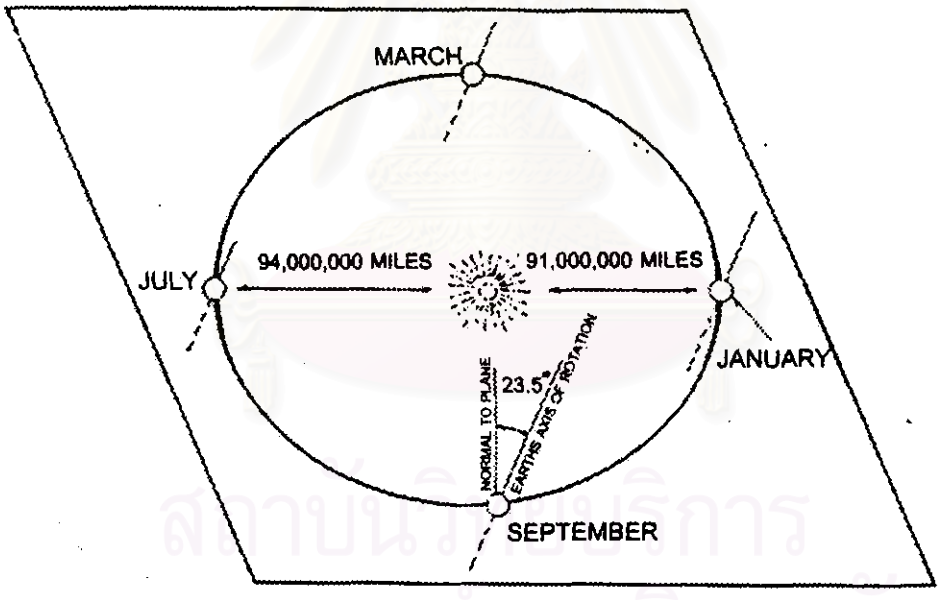

รูปที่ 2.13 แสดงตำแหน่งและระยะห่างระหว่างโลกกับดวงอาทิตย์ ที่วันเวลาต่าง ๆ

2.7.2 <u>การแผ่รังสีดวงอาทิตย์จากพื้นผิวโลก (Terrestrial Radiation)</u> เป็นการแผ่รังสีที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนระหว่างบรรยากาศที่ห่อหุ้มโลกและวัตถุบนพื้นผิวโลกเป็นการแผ่รังสีคลื่นยาว(Long-wave Radiation) ในช่วงคลื่นเหนืออินฟราเรด (The far infra-red region) ในการพิจารณาการแผ่รังสีสามารถพิจารณาออกได้เป็น

<u>รังสีตรงของดวงอาทิตย์</u> (I_D : Direct Solar Radiation) เป็นพลังงานที่ได้รับโดยตรงจากดวงอาทิตย์ ซึ่งมีทิศทางของพลังงานจากดวงอาทิตย์มาถึงหน่วยรับบนพื้นโลกไม่เปลี่ยนแปลง

<u>รังสีกระจายของดวงอาทิตย์</u> (I_d : Diffusse Solar Radiation) เป็นพลังงานที่ไม่ได้รับโดยตรงจากดวงอาทิตย์ แต่รับจากตัวกลางที่ขวางกั้นรังสีดวงอาทิตย์ไว้ หรือเป็นพลังงานที่ได้รับจากท้องฟ้าทั้งหมด

<u>รังสีสะท้อนของดวงอาทิตย์</u> (I_r : Reflected Solar Radiation) เป็นพลังงานที่ได้รับจากพื้นผิวที่รังสีดวงอาทิตย์ตกกระทบแล้วสะท้อนกลับ

<u>รังสีรวมของดวงอาทิตย์</u> (I_T : Total or Global Solar Radiation) คือพลังงานรังสีของดวงอาทิตย์ทั้งหมดประกอบด้วย รังสีตรง รังสีกระจาย ที่ได้รับในแนวระนาบ โดยทั่วไปจะวัดพลังงานรังสีรวมของดวงอาทิตย์บนระนาบระดับ ต่อหน่วยเวลา ต่อหน่วยพื้นที่สามารถเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$I_T = I_D + I_d + I_r \qquad \text{BTU/ Hr.Sq.ft} \qquad (2.14)$$

จากการศึกษาประสิทธิภาพความสองสว่างต่อพลังงานที่ตกกระทบของรังสีดวงอาทิตย์ในแนวระนาบ (Treado and Gillete,1983) พบว่า รังสีกระจายของดวงอาทิตย์มีค่า 14 ลูเมนต่อวัตต์ รังสีตรงของดวงอาทิตย์มีค่า 105 ลูเมนต่อวัตต์ รังสีรวมของดวงอาทิตย์ (รังสีตรงและรังสีกระจาย) มีค่า 119 ลูเมนต่อวัตต์

2.7.3 **<u>เดคลีเนชั่น (Declination)</u>** คือมุมที่เกิดระหว่างแนวต่อศูนย์กลางของโลกกับดวงอาทิตย์ทำกับระนาบศูนย์สูตร โดยทางเหนือของระนาบศูนย์สูตรมีค่าเป็นบวก ทางใต้ของระนาบศูนย์สูตรมีค่าเป็นลบ ซึ่งค่าจะอยู่ระหว่าง -23.45 ° ถึง 23.45 °

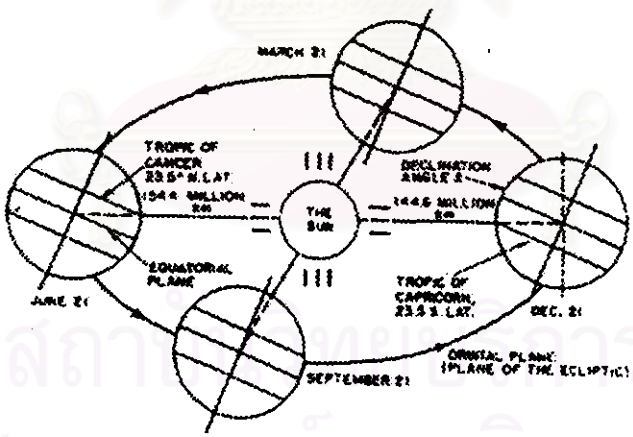

รูปที่ 2.14 แสดงการหมุนของโลกรอบดวงอาทิตย์และมุมเดคลีเนชั่น

ที่มา : ASHRAE ,1993 Fundamental Handbook (SI),pp 27.10

2.7.4 **<u>ความสัมพันธ์ระหว่างแสงธรรมชาติกับปริมาณการแผ่รังสีดวงอาทิตย์</u>** (The Relationship between Daylight and Solar Radiation)

จากการวิจัย (Hopkinson,1966) พบความสัมพันธ์ว่า

1. ปริมาณแสงสว่างที่ได้รับจากดวงอาทิตย์จะเท่ากับ 117 Lumen / Watt ที่มุมของดวงอาทิตย์มากกว่าหรือเท่ากับ 25° และจะเท่ากับ 90 Lumen / Watt ที่มุมของดวงอาทิตย์อยู่ระหว่าง 7.5° ถึง 25° ซึ่งในสภาพความเป็นจริงแล้วยังต้องคำนึงถึงตัวแปรอื่นๆอีก เช่น ลักษณะของท้องฟ้าและสภาพบรรยากาศเป็นต้น

2. ความสัมพันธ์ของปริมาณการแผ่รังสีของดวงอาทิตย์ทั้งหมดบนระนาบ (BTU/SQ.FT.) กับปริมาณความสว่างจากแสงสว่างของดวงอาทิตย์ (Footcandle) โดยวิธี Regression Equation เป็นสมการดังนี้

$$E = 104.8 + 31.007 * I \qquad (2.15)$$

โดยที่ E คือ ปริมาณความสว่างจากแสงสว่างของดวงอาทิตย์ หน่วยเป็น Footcandle

I คือ ปริมาณการแผ่รังสีของดวงอาทิตย์ทั้งหมดบนระนาบ หน่วยเป็น BTU/Hr.SQ.FT.

ซึ่งความสัมพันธ์นี้ครอบคลุมในทุกๆสภาพของลักษณะท้องฟ้าที่ท้องฟ้าเดียวกัน มีค่าความถูกต้องในการกะประมาณ (R-Square) เท่ากับ 0.97 และค่าความผิดพลาดมาตรฐาน (Standard error) เท่ากับ 9.7 footcandles

2.8 ทฤษฎีการให้ความสว่างแก่อาคารโดยอาศัยแสงธรรมชาติ

การให้ความสว่างแก่อาคารโดยใช้แสงธรรมชาติ ในการพิจารณาระดับความสว่างภายในอาคารอันเกิดจากแสงสว่างธรรมชาติสามารถแยกพิจารณาได้ออกเป็น 2 แนวทาง คือ

การพิจารณาจากปริมาณค่าความส่องสว่างรวม (Absolute Illuminance) เป็นการพิจารณาระดับความส่องสว่างภายในอาคารในตำแหน่งต่างๆพื้นที่ในความสูงที่กำหนดจากระดับพื้นห้องนั้นๆโดยวัดค่าความส่องสว่างออกมาเป็นปริมาณแสงต่อหน่วยพื้นที่ มีหน่วยเป็น ฟุตแคนเดิล(Footcandal) หรือ ลักซ์ (Lux) ซึ่งค่าของความสว่างที่เกิดภายในอาคารจะขึ้นอยู่กับเวลา ,ทิศทางการเปิดของช่องแสง ,สภาพของท้องฟ้า

การพิจารณาโดยอาศัยอัตราส่วนของระดับความส่องสว่างของภายในต่อภายนอกอาคาร (Relative Illuminance) ภายใต้สภาพท้องฟ้าแบบ Overcase Sky ค่าที่ได้เป็นเปอร์เซนต์ (%) ซึ่งมีค่าคงที่ไม่แปรเปลี่ยนตามช่วงเวลาหรือทิศทางการเปิดของช่องแสง หากแยกการพิจารณาออกเป็นวิธีการวิเคราะห์การให้แสงสว่างภายในอาคารอันเกิดจากแสงธรรมชาติโดยทั่วไปแยกออกเป็น 3 วิธี คือ

- Lumen Method
- Daylight Factor Method
- Flux Transfer Method

ซึ่งในการศึกษานี้จะกล่าวเพียงวิธี Lumen Method และ Daylight Factor Method เท่านั้น

2.8.1 Lumen Method เป็นการพิจารณาค่าความส่องสว่างรวมที่ตกกระทบ ณ จุดใดจุดหนึ่งในระดับที่กำหนดภายในอาคารอันเนื่องมาจากปริมาณแสงจากภายนอกที่ส่องผ่านช่องเปิดหรือช่องแสงเข้ามาในขณะนั้นในบางครั้งอาจเรียกวิธีการนี้ว่า Lumen Input Method หรือ Total Flux Method การพิจารณามีความแตกต่างจากวิธีการ Daylight Factor Method ที่เหมาะสำหรับการวิเคราะห์ปริมาณแสงธรรมชาติที่เข้าสู่ภายในอาคารที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่หรือห้องขนาดใหญ่ เช่น โรงงาน (Biesele,1953) ซึ่งปริมาณของแสงที่สะท้อนจากภายนอกอาคาร และพื้นผิวภายในอาคารมีผลต่อปริมาณแสงธรรมชาติภายในอาคารน้อยมาก หมายถึงระดับแสงภายในจะขึ้นอยู่กับสภาพของท้องฟ้าเป็นหลัก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าห้องที่มีพื้นที่ขนาดเล็กจะใช้วิธี Daylight factor ไม่ได้ หากห้องที่พิจารณามีพื้นที่ขนาดเล็ก ปริมาณแสงที่สะท้อนจากภายนอกอาคาร เช่นพื้นดิน และแสงสะท้อนจากพื้นผิวภายใน เช่น ผนัง ฝ้าเพดาน จะมีผลต่อปริมาณแสงธรรมชาติที่เข้าสู่ภายในห้องนั้นๆ จึงต้องพิจารณาโดยวิธี Lumen Method ซึ่งรวมปัจจัยที่มีผลกระทบต่อปริมาณแสงธรรมชาติเข้าไว้ด้วย

การพิจารณาแบบ Lumen Method ไม่จำเป็นต้องทราบค่าความส่องสว่างที่ทุกตำแหน่งภายในอาคาร โดยทั่วไปสามารถพิจารณาเพียง 3 จุด (Station Point หรือ SP.) ซึ่งอยู่กึ่งกลางห้องในแนวตั้งฉากกับช่องเปิด (*ดังรูปที่ 2.15*) และกำหนดเป็น SP.max , SP.mid และ SP.min

โดย SP.max คือตำแหน่งที่อยู่ห่างจากช่องเปิดเป็นระยะ 5 ฟุตที่ระดับความสูง 0.75 เมตร (ระดับ Working plane)

SP.mid คือตำแหน่งที่จุดศูนย์กลางของห้อง ที่ระดับความสูง Working plane

SP.min คือตำแหน่งที่อยู่ห่างจากผนังด้านตรงข้ามช่องเปิดเป็นระยะ 5 ฟุตที่ระดับความสูงของ Working plane

ซึ่งค่าความส่องสว่างที่ได้กำหนดให้เป็น E max , E mid และ E min โดยที่

E max คือค่าความส่องสว่างรวม (absolute illuminance) ที่วัดค่าได้ที่ SP.max

E mid คือค่าความส่องสว่างรวม (absolute illuminance) ที่วัดค่าได้ที่ SP.mid

E min คือค่าความส่องสว่างรวม (absolute illuminance) ที่วัดค่าได้ที่ SP.min

และมีการพิจารณาปัจจัยหลัก 4 ปัจจัยที่มีผลต่อปริมาณและคุณภาพการส่องสว่าง ดังนี้

ก.) ปริมาณแสงที่ตกกระทบถึงช่องเปิดเหนือระนาบที่พิจารณา โดยพิจารณาตัวแปรของแหล่งกำเนิดแสงธรรมชาติ คือ ดวงอาทิตย์ และท้องฟ้าที่มีผลกระทบต่อปริมาณแสง ได้แก่

- ค่าความสว่าง และสภาพของท้องฟ้า
- มุมของดวงอาทิตย์ที่กระทำต่อช่องเปิด
- ปริมาณความเข้มของแสงแดด (Intensity of Sunlight) โดยไม่รวมแสงแดดที่ส่องเข้าสู่ภายในห้อง

ข.) ปริมาณแสงที่ตกกระทบถึงช่องเปิดต่ำกว่าระนาบที่พิจารณา โดยพิจารณาตัวแปรที่มีผลกระทบดังนี้

- ค่าความสว่างที่ตกกระทบพื้นดินภายใต้สภาพท้องฟ้าแบบ clear หรือ overcast sky โดยที่กำหนดให้

  EGH,c คือค่าความสว่างที่ตกกระทบพื้นดินภายใต้สภาพท้องฟ้าแบบ clear sky

  EGH,o คือค่าความสว่างที่ตกกระทบพื้นดินภายใต้สภาพท้องฟ้าแบบ overcast sky
- ค่าการสะท้อนแสงของดิน (ρgr.)

ค.) ปริมาณแสงที่ผ่านช่องเปิดเข้าสู่ภายในอาคาร โดยพิจารณาตัวแปรที่มีผลกระทบดังนี้

- พื้นที่กระจกของช่องเปิดที่แสงสามารถส่องผ่านได้ (Ag)
- ค่าการส่งผ่านแสงของวัสดุที่เป็นช่องแสง (Tg)
- อัตราส่วนระหว่างพื้นที่ช่องแสงที่แสงสามารถส่องผ่านได้ต่อพื้นที่ช่องเปิดทั้งหมด
- ความสกปรกของช่องแสงซึ่งมีผลต่อการส่องผ่านแสงอันเนื่องมาจากการสะสมของฝุ่น หรือ dirt collection (Dg)

ง.) ปริมาณแสงที่สามารถนำมาใช้งานและการกระจายของแสงในระดับ working plane โดยพิจารณาดังนี้

- การกระจายตัวของแสงอันเนื่องมาจากการสะท้อนของพื้นผิวของวัสดุภายในห้อง
- อัตราส่วนความกว้าง ต่อความสูงของช่องเปิด
- อัตราส่วนความกว้าง ต่อความยาว ต่อความสูงของห้อง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

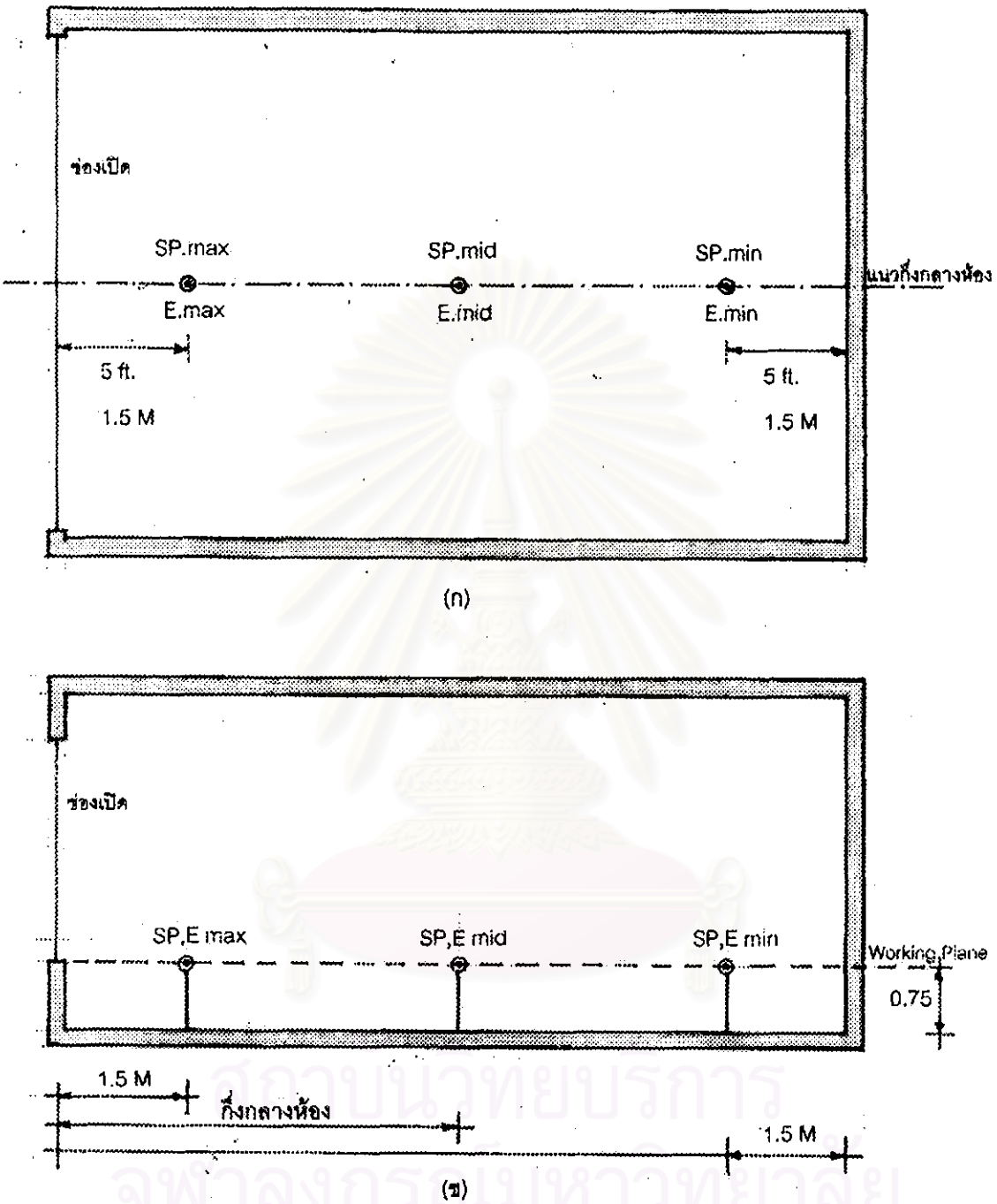

รูปที่ 2.15 แสดงการพิจารณาความส่องสว่างตามวิธี Lumen Method

(ก) **ผังพื้นแสดงตำแหน่ง** Sp , E (ข) **รูปตัดแสดงตำแหน่ง** Sp ,E **ที่มา : คมกฤช ฐเกียรติมั่น**

การพิจารณาโดยวิธี Lumen Method ถือว่าระดับของช่องเปิดที่อยู่ในระดับเท่ากันหรือสูงกว่าระดับ working plane เท่านั้นที่จะมีผลต่อปริมาณความส่องสว่างในระดับ working plane ส่วนช่องเปิดที่อยู่ระดับต่ำกว่าถือว่ามีผลน้อยมาก และความกว้างของช่องแสงถือว่ามีความกว้างเท่ากับความกว้างของห้องด้านที่มีช่องแสงนั้น ในการคำนวณแสงธรรมชาติโดยวิธี Lumen Method มีสมการมาตรฐานในการคำนวณดังนี้

$$E_{sp} = E_{ev} * A_g * T_g * CU \quad \text{(2.16)}$$

โดย E_{sp} คือ ค่าระดับความส่องสว่างภายในที่จุดใดๆที่พิจารณา

E_{ev} คือค่าระดับความส่องสว่างภายนอกจากท้องฟ้าหรือจากพื้นดินที่ตกกระทบพื้นผิวแนวตั้ง

A_g คือ พื้นที่ส่วนของช่องเปิดที่แสงสามารถส่องผ่านเข้ามาได้

T_g คือ ค่าการส่องผ่านของวัสดุของช่องเปิด

CU คือ Coefficient of Utilization หรือ ค่าความสามารถในการนำแสงมาใช้

อย่างไรก็ตามในการพิจารณาค่า CU สามารถอธิบายด้วยความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณแสงที่ตกกระทบ ณ จุดใดๆในห้อง ต่อ ปริมาณแสงที่ตกกระทบช่องเปิด ซึ่งประกอบด้วยแสงที่เกิดจากท้องฟ้าและแสงที่เกิดจากการสะท้อนของพื้นดินดังนั้นค่า CU จะถูกพิจารณาออกเป็น 2 ส่วนคือ องค์ประกอบของขนาด รูปร่าง ค่าการสะท้อนแสงของผนัง เป็นการพิจารณาสัดส่วนของห้องในระดับระนาบที่สัมพันธ์กับค่าการสะท้อนแสงของผนังแทนด้วย C และองค์ประกอบของความสูงของฝ้าเพดาน ความกว้างของห้อง ค่าการสะท้อนแสงของผนัง เป็นการพิจารณาสัดส่วนของผนังที่สัมพันธ์กับค่าการสะท้อนแสงของผนังแทนด้วย K

ส่วนค่าการส่องสว่างภายนอก E_{ev} จะพิจารณาเป็น 2 ส่วนเช่นเดียวกันคือ ค่าการส่องสว่างภายนอกจากท้องฟ้าโดยมีทิศทางจากบนลงล่าง (downward) เมื่อเทียบกับช่องเปิดแทนด้วย E_{gv} และ ค่าการส่องสว่างภายนอกอันเนื่องมาจากแสงสะท้อนจากพื้นดินมีทิศทางจากล่างขึ้นบน (upward) เมื่อเทียบกับช่องเปิดแทนด้วย E_{gv}

ดังนั้นค่า C และ K ก็จะถูกพิจารณาแยกตามการส่องสว่างภายนอก คือ Cs , Cg และ Ks , Kg ทำให้สมการที่ 2.16 กลายเป็น

$$E_{sp} = [E_{gv} * A_g * T_g * C_s * K_s] + [E_{gv} * A_g * T_g * C_g * K_g] \quad \text{(2.17)}$$

โดยที่ C_s , C_g คือ ค่าสัมประสิทธิ์การใช้งานตามความกว้าง , ยาว ของห้อง และค่าการสะท้อนแสงของผนัง ต่อ ปริมาณแสงที่ตกกระทบช่องเปิดอันเนื่องมาจากสภาพท้องฟ้าและพื้นดิน ดูตารางภาคผนวก ฉ.

K_s , K_g คือ ค่าสัมประสิทธิ์การใช้งานตามความสูงฝ้าเพดาน และค่าการสะท้อนแสงของผนัง ต่อ ปริมาณแสงที่ตกกระทบช่องเปิดอันเนื่องมาจากสภาพท้องฟ้าและพื้นดิน ดูตารางภาคผนวก ฉ.

เนื่องจากค่า C , K แปรผันตามขนาดของห้อง ดังนั้น การหาระดับความส่องสว่างที่จุดใดๆสามารถเทียบกับปริมาณแสงสว่างมาตรฐานที่ต้องการใช้งาน ทำให้ทราบว่า ณ จุดต่างๆภายในห้องมีแสงสว่างที่เกิดจากแสงธรรมชาติเพียงพอหรือไม่ ซึ่งอาจต้องใช้แสงประดิษฐ์มาช่วยเสริมระดับความสว่างให้เพียงพอต่อการใช้งาน

ซึ่งค่า C ,K จะมีค่าคงที่ภายใต้สภาพท้องฟ้าหนึ่งๆ ดังนั้นในการพิจารณาค่าความสว่างที่ตกกระทบพื้นผิวในแนวตั้งจะต้องพิจารณาถึงลักษณะสภาพของท้องฟ้าแต่ละสภาพ ซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้

ก. **สภาพท้องฟ้าแบบ Overcast Sky** ปริมาณความสว่างที่ตกกระทบพื้นผิวในแนวตั้งจากท้องฟ้าและพื้นดิน หน่วยเป็นฟุตแคนเดิล จากสมการที่ 2.16 จะหาได้จากสมการ

$$E_{s,o} = E_{GV,o} - [E_{GH,o} * 0.1] \quad (2.18)$$

$$E_{g,o} = E_{GH,o} * 0.1 \quad (2.19)$$

โดยที่ $E_{s,o}$ คือ ค่าความสว่างจากท้องฟ้าแบบ Overcast Sky ที่ตกกระทบพื้นผิวในแนวตั้ง

$E_{GV,o}$ คือ ค่าความสว่างรวมที่ตกกระทบพื้นผิวแนวตั้งภายใต้สภาพท้องฟ้า Overcast Sky

$E_{GH,o}$ คือ ค่าความสว่างรวมที่ตกกระทบพื้นผิวในแนวระนาบ

$E_{g,o}$ คือ ค่าความสว่างจากการสะท้อนของพื้นดินภายใต้สภาพท้องฟ้าแบบ Overcast Sky ที่ตกกระทบพื้นผิวในแนวตั้ง

ข. **สภาพท้องฟ้าแบบ Clear Sky** ไม่มีแสงโดยตรงจากดวงอาทิตย์ปริมาณความสว่างที่ตกกระทบพื้นผิวในแนวตั้งจากท้องฟ้าและพื้นดิน หน่วยเป็นฟุตแคนเดิล จากสมการที่ 2.17 จะหาได้จากสมการ

$$E_{s,c} = E_{dv,c} \quad (2.20)$$

$$E_{g,c} = E_{GH,c} * 0.1 \quad (2.21)$$

โดยที่ $E_{dv,c}$ คือ ค่าความสว่างของแสงกระจายจากท้องฟ้าแบบ Clear Sky ที่ตกกระทบพื้นผิวในแนวตั้ง

$E_{GH,c}$ คือ ค่าความสว่างรวมที่ตกกระทบพื้นผิวในแนวระนาบ

$E_{g,c}$ คือ ค่าความสว่างจากการสะท้อนของพื้นดิน ภายใต้สภาพท้องฟ้าแบบ Clear Sky ที่ตกกระทบพื้นผิวในแนวตั้ง

ค. **สภาพท้องฟ้าแบบ Clear Sky** มีแสงโดยตรงจากดวงอาทิตย์ปริมาณความสว่างที่ตกกระทบพื้นผิวในแนวตั้งจากท้องฟ้าและพื้นดิน หน่วยเป็นฟุตแคนเดิล จากสมการที่ 2.17 จะหาได้จากสมการ

$$E_{s,c} = E_{GV,c} - [E_{GH,c} * 0.1] \quad (2.22)$$

โดยที่ กรณีนี้พิจารณาโดยถือว่ามีการป้องกันแสงแดดโดยตรงไม่ให้ผ่านเข้ามาทางช่องเปิด

$E_{GH,c}$ คือ ค่าความสว่างรวมที่ตกกระทบพื้นผิวแนวระนาบ

$E_{GV,o}$ คือ ค่าความสว่างรวมที่ตกกระทบพื้นผิวแนวตั้งภายใต้สภาพท้องฟ้า Clear Sky

ง. **สภาพท้องฟ้าแบบ Uniform Sky** ปริมาณความสว่างที่ตกกระทบพื้นผิวในแนวตั้งจากท้องฟ้าและพื้นดิน หน่วยเป็นฟุตแคนเดิล จากสมการที่ 2.17 จะหาได้จากสมการ

กรณีที่พิจารณาโดยถือว่ามีการป้องกันแสงแดดโดยตรงไม่ให้ผ่านเข้ามาทางช่องเปิด

$$E_{s,u} = E_{gu} \quad \text{(2.23)}$$

กรณีที่พิจารณาสภาพท้องฟ้าแบบ Overcast Sky จะหาได้จากสมการ

$$E_{s,u} = 0.5 * E_{Gv} \quad \text{(2.24)}$$

2.8.2 Daylight Factor Method เป็นการพิจารณาปริมาณความสว่างภายในอาคารที่ได้จากแสงธรรมชาติที่เหมาะสำหรับพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ ระดับแสงภายในจะขึ้นสภาพท้องฟ้าเป็นหลักซึ่งสัมพันธ์กับตำแหน่งของดวงอาทิตย์ที่มีผลสำคัญต่อแสงสว่างและปริมาณความเข้มของแสง นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับมุมที่ดวงอาทิตย์กระทำต่อพื้นที่แต่ละที่ (altitude ,azimuth) ซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามวัน และเวลาที่แตกต่างกัน องค์ประกอบที่สำคัญที่มีผลต่อแสงสว่างธรรมชาติ โดยทั่วไปพิจารณาจาก 3 องค์ประกอบคือ

2.8.2.1 องค์ประกอบจากท้องฟ้า (Sky componant)

2.8.2.2 องค์ประกอบภายนอก (Externally reflected componant)

2.8.2.3 องค์ประกอบภายใน (Internally reflected componant)

องค์ประกอบจากท้องฟ้า Sky componant (SC) โดยสภาพของท้องฟ้าจะเห็นได้ว่าเกิดขึ้นได้ในหลายสภาพ เช่นท้องฟ้าโปร่ง ไม่มีเมฆ(clear sky)หรือที่ปกคลุมด้วยเมฆจนบางครั้งไม่สามารถมองเห็นดวงอาทิตย์ได้ (completely overcast sky) เหล่านี้มีผลต่อปริมาณความสว่างที่เกิดขึ้น

องค์ประกอบภายนอก Externally reflected componant (ERC) เป็นการพิจารณาแสงที่เกิดจากการสะท้อนของวัตถุ(หรือ อาคาร)ที่ตั้งอยู่ภายนอกหรือบริเวณข้างเคียง แสงส่องผ่านเข้ามาสู่ตัวอาคารเสมือนเป็นแหล่งกำเนิดแสงอีกตัวหนึ่ง ซึ่งปริมาณแสงก็ขึ้นอยู่กับทิศทางที่แสงสะท้อน หรือคุณสมบัติของพื้นผิวที่สะท้อนนั้นๆ

องค์ประกอบภายใน Internally reflected componant (IRC) เป็นการพิจารณาแสงที่เกิดจากการสะท้อนของวัตถุ(หรือ อาคาร)ที่ตั้งอยู่ภายในอาคารโดยได้รับแสงจาก SC และ ERC และปริมาณแสงก็ขึ้นอยู่กับทิศทางที่แสงสะท้อน หรือคุณสมบัติของพื้นผิวที่สะท้อนนั้นๆเช่นเดียวกันกับ ERC

การกำหนดค่า DAYLIGHT FACTOR (D.F.) ก็คือค่าสัดส่วนของปริมาณแสงที่ตกลงบนพื้นที่ภายในอาคารแต่ละจุดใดๆต่อปริมาณแสงที่ตกลงบนพื้นที่แนวระนาบภายนอกอาคาร ภายใต้สภาพ clear sky ที่ไม่มีสิ่งกีดขวางไม่รวมแสงตรงจากดวงอาทิตย์ (excluded direct sun) ค่าที่ได้เป็นค่าเปอร์เซนต์

$$\text{D.F. (\%)} = \frac{\text{ความสว่างภายใน}}{\text{ความสว่างภายนอก(ไม่รวมแสงแดดตรง)}} \times 100\%$$

เช่นหาก D.F. มีค่าเท่ากับ 10 % หมายความว่า พื้นที่ภายในนั้นๆได้รับปริมาณแสงเท่ากับ 10% ของปริมาณแสงภายนอกที่ได้รับ ภายใต้สภาพท้องฟ้าที่โปร่ง ไม่มีสิ่งกีดขวางใดๆ

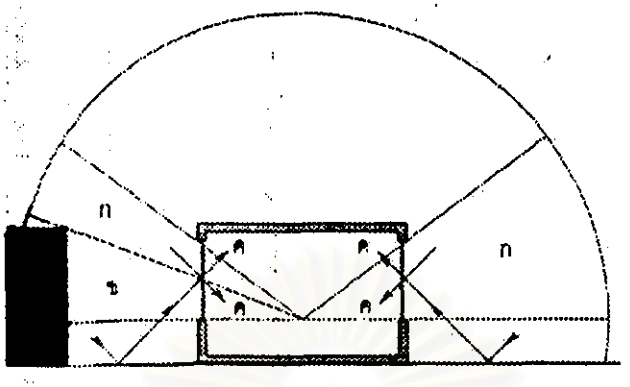

รูปที่ 2.16 แสดง DAYLIGHT FACTOR ก)องค์ประกอบจากท้องฟ้า(SC) ข)องค์ประกอบภายนอก เช่น อาคารข้างเคียง (ERC) และ ค) องค์ประกอบภายใน (IRC)

ที่มา ; Claude L.Robbins,Daylighting design & analysis,p 173

ถึงแม้ว่าค่า DAYLIGHT FACTOR (D.F.) นั้นไม่สามารถเป็นตัวบ่งชี้ถึงปริมาณของแสงที่แน่นอน แต่ก็สามารถเป็นตัวชี้ได้ว่า ค่าที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่ หรือการทำงานในชิ้นงานใดๆมีความเหมาะสมเพียงพอหรือไม่ มีการกำหนดช่วงของค่า DF สำหรับพื้นที่ใช้งานต่างๆ (ดูตารางที่ 2.1 และ2.3 ประกอบ) เช่น

ตารางที่ 2.1 แสดงค่าประมาณ Daylight Factor สำหรับพื้นที่ใช้งานต่าง ๆ

การใช้งาน	ค่า DF %
การอ่านหนังสือ การทำงานปรกติในช่วงเวลาขณะหนึ่ง	1.5 - 2.5
การอ่านหนังสือ หรือการที่ต้องใช้สายตาในที่ๆหนึ่งในช่วงเวลานานพอสมควร หรือการทำงานที่อาจจะต้องมีอุปกรณ์บางอย่างเข้าช่วย ซึ่งไม่มีอันตรายมาก	2.5 - 4.0
สำหรับการทำงานที่ต้องการความละเอียดสูง หรือการใช้เครื่องจักร อุปกรณ์ที่อาจต้องระมัดระวังเรื่องการเกิดอันตราย	4.0 - 8.0

ที่มา : Millet and Bedrick (1980) อ้างถึงใน Machanical and Electrical Equipment fpr Building 8th Edition,pp 197

I18927668

2.9 การให้แสงสว่างภายในอาคารโดยแสงประดิษฐ์

โดยทั่วไปมีวิธีการในการคำนวณ 2 วิธีการคือ Point by Point Method และ Zonal Cavity Method

2.9.1 Point by Point Method เป็นวิธีการหาค่าระดับความสว่างที่จุดใดจุดหนึ่ง โดยอาศัยกราฟแสดงการกระจายของกำลังเทียนและกฎกำลังสองผกผันหาค่าระดับความสว่างจุดที่พิจารณา จากนิยามของความส่องสว่าง สมการที่ 2.3 หากพิจารณาในรูปกำลังสองผกผัน (Inverse Square Law) จะเขียนเป็นสมการใหม่ดังนี้

$$E = I / D^2 * \cos \Theta \qquad (2.25)$$

โดยที่ $\cos \Theta$ คือ มุมตกกระทบของลำแสงที่เบนออกไปจากแนวตั้งฉาก

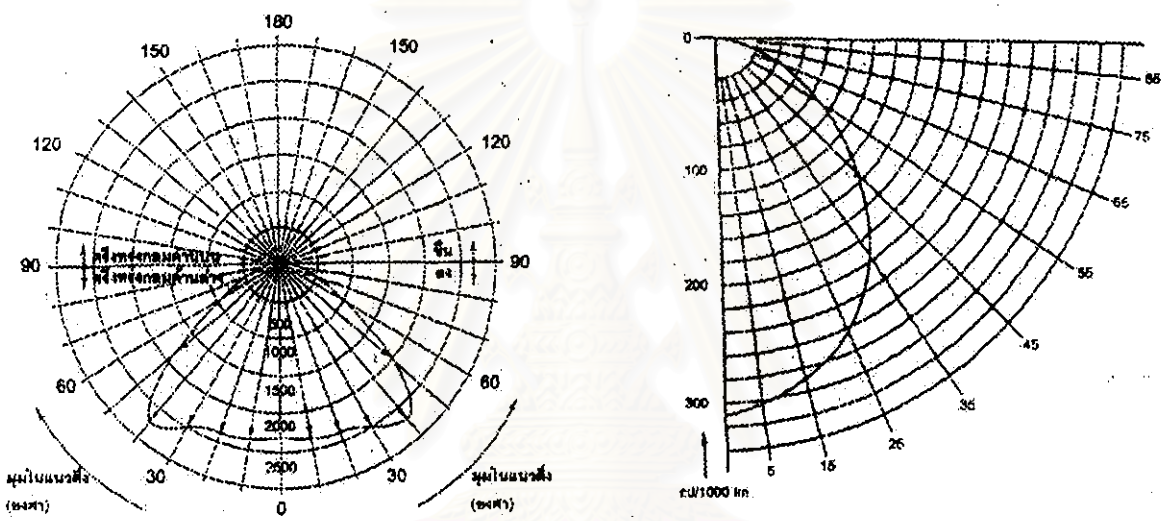

รูปที่ 2.17กราฟแสดงการกระจายกำลังเทียนของดวงโคม

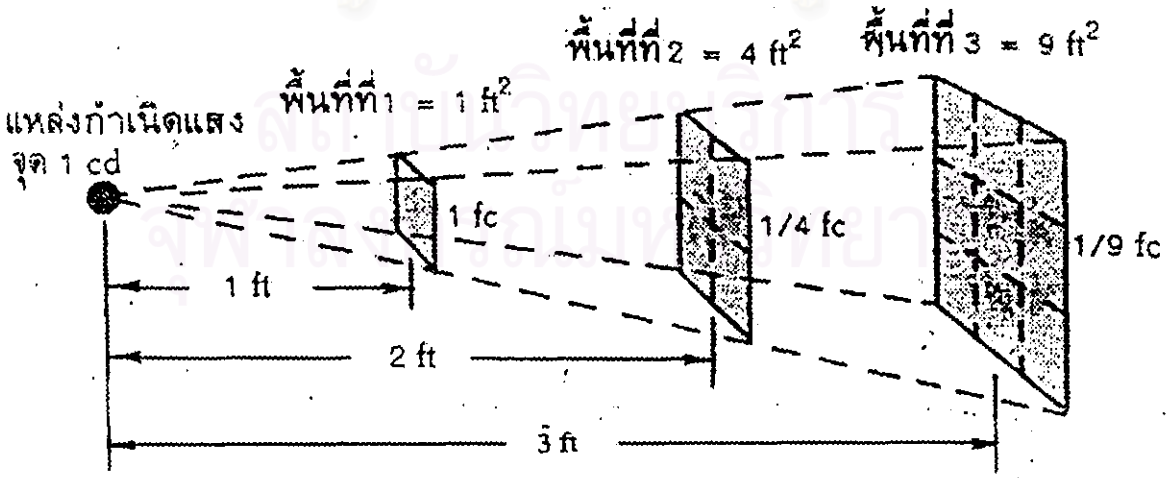

รูปที่ 2.18 รูปแสดงการพิจารณาค่าระดับความส่องสว่างตามกฎกำลังสองผกผัน

2.9.2 Zonal Cavity Method เป็นการพิจารณาระดับความส่องสว่างเฉลี่ยทั้งห้องที่พิจารณา จากนิยามของความส่องสว่าง

$$E = L / A = \frac{\text{ปริมาณแสงทั้งหมดที่เปล่งออกมาจากดวงโคม (ลูเมน)}}{\text{พื้นที่ที่ต้องการพิจารณาระดับการส่องสว่าง (ตารางเมตร หรือ ตารางฟุต)}} \quad (2.26)$$

เนื่องจากเป็นการพิจารณาค่าเฉลี่ย แสงที่เปล่งออกมาจากดวงโคมกระจายทั่วห้อง บางส่วนถูกดูดกลืน บางส่วนถูกสะท้อน โดยฝ้าเพดาน ผนัง พื้น และวัสดุภายในห้อง ดังนั้นปริมาณแสงที่พิจารณาจะต้องพิจารณาร่วมกับองค์ประกอบ 2 องค์ประกอบหลัก คือ องค์ประกอบที่มีผลให้ปริมาณแสงลดลงของดวงโคม (Light Loss Factor) และองค์ประกอบ ที่มีผลให้ค่าระดับความส่องสว่างเปลี่ยนไป อันเนื่องมาจาก ค่าการดูดกลืน การสะท้อนของวัตถุรอบๆ พื้นที่ที่พิจารณา (Coefficient of Utilization)

องค์ประกอบที่มีผลให้ปริมาณแสงลดลงของดวงโคม (LLF) มีหัวข้อที่พิจารณาดังนี้

ก) ฝุ่น หรือความสกปรกของ

- ความสกปรกของห้อง (Room Surface Dirt Depreciation) หรือ RSDD
- ความสกปรกของหลอด (Luminaire Dirt Depreciation) หรือ LDD
- ความสกปรกของโคม (Luminaire Surface Depreciation) หรือ LSD

ข) อายุการใช้งานของหลอดไฟ (Lamp Lumen Depreciation) หรือ LLD

ค) บัลลาสต์ (Luminaire Ballast factor) หรือ LBF

ง) อุณหภูมิโดยรอบหลอด (Luminaire Ambient Temperature factor) หรือ LAT

จ) ระดับแรงดันกำลังไฟฟ้าของหลอด (Voltage to Luminaire factor) หรือ VLF

ฉ) การจุดติดของหลอด (Lamp Burnout factor) หรือ LBO

$$LLF = RSDD * LDD * LSD * LLD * LBF * LAT * VLF * LBO \quad (2.27)$$

โดย RSDD,LDD,LLD เป็นค่าที่แปรเปลี่ยนตลอด หาได้จากตารางภาคผนวก

(LBF * LAT * VLF * LBO * LSD) โดยทั่วไปมีค่าเท่ากับ 1

ดังนั้นสมการที่ 2.26 จะเป็น

$$E = L / A * LLF \quad (2.28)$$

องค์ประกอบ ที่มีผลให้ค่าระดับความส่องสว่างเปลี่ยนไป (CU) เป็นค่าที่แสดงการนำแสงสว่างมาใช้งานจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับความกว้าง ยาว สูงและคุณสมบัติในการสะท้อนแสงของเพดาน ผนัง พื้น เป็นค่าที่หาได้จากการเปิดตารางการหาค่า CU พิจารณาโดยแบ่งห้องที่ต้องการหาค่าระดับความส่องสว่างออกเป็น สามส่วน (ZONAL CAVITY) ได้แก่

- ส่วนโพรงเพดาน (Ceiling Cavity) คือส่วนตั้งแต่เพดานจนถึงระดับดวงโคม หรือ ระดับความต่ำของดวงโคม
- ส่วนตัวห้อง (Room Cavity) คือส่วนที่อยู่ต่ำจากระดับดวงโคมลงมาถึงระดับพื้นที่ใช้งาน หรือWorking Plane
- ส่วนใต้พื้นที่ใช้งาน (Floor Cavity) คือส่วนที่อยู่ต่ำจากระดับพื้นที่ใช้งานลงมาถึงพื้นห้อง

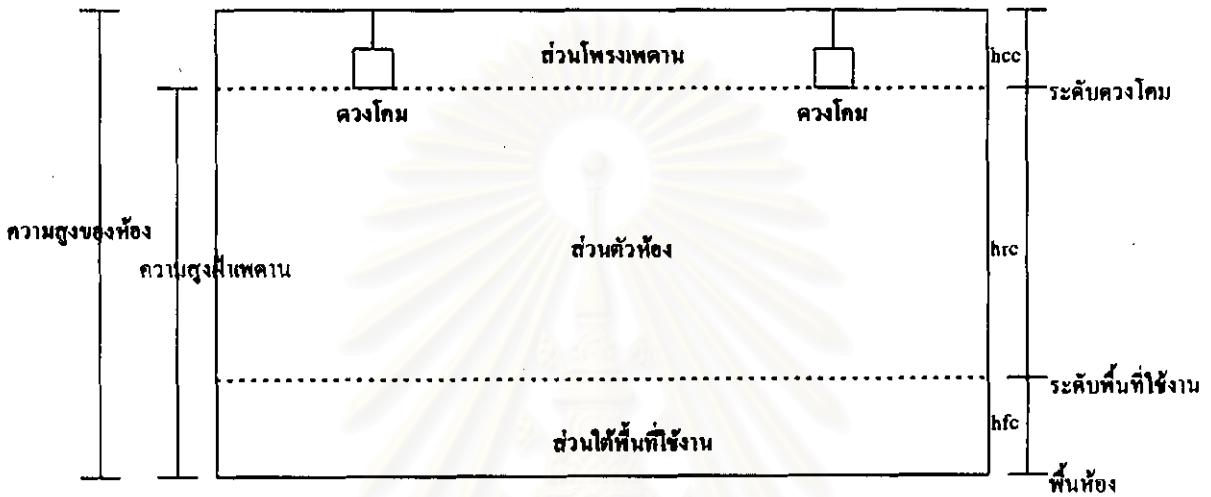

รูปที่ 2.19 การแบ่งส่วนพื้นที่ภายในห้องเพื่อพิจารณาค่าความส่องสว่างตามวิธี Zonal Cavity Method

และพิจารณาทั้งสามส่วนเป็น อัตราส่วนระหว่างพื้นที่ในแนวดิ่งต่อพื้นที่ในแนวตั้ง หรืออัตราส่วนโพรง (Cavity Ration) ทั้งสามส่วนได้แก่

- อัตราส่วนโพรงเพดาน (Ceiling Cavity Ratio หรือ CCR)
- อัตราส่วนตัวห้อง (Room Cavity Ratio หรือ RCR)
- อัตราส่วนใต้พื้นที่ใช้งาน (Floor Cavity Ratio หรือ FCR)

โดยที่อัตราส่วนโพรงแต่ละค่าคำนวณได้จากความสูงของแต่ละส่วนที่สัมพันธ์กับความกว้าง (W) ยาว (L) ของห้อง เขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$CCR = 5\ hcc\ (W+L) / W * L \quad (2.29)$$

$$RCR = 5\ hrc\ (W+L) / W * L \quad (2.30)$$

$$FCR = 5\ hfc\ (W+L) / W * L \quad (2.31)$$

การคำนวณค่า CU มีขั้นตอนดังนี้

1. หาค่า CCR, RCR และ FCR

2. หาค่าการสะท้อนแสงของฝ้าเพดาน (ρcc) ผนัง (ρw) และพื้น (ρfc)
3. หาค่า CU จากการเปิดตาราง ตามภาคผนวก หากค่าไม่ต้องใช้วิธีเทียบบัญญัติไตรยางค์เพื่อปรับค่า CU

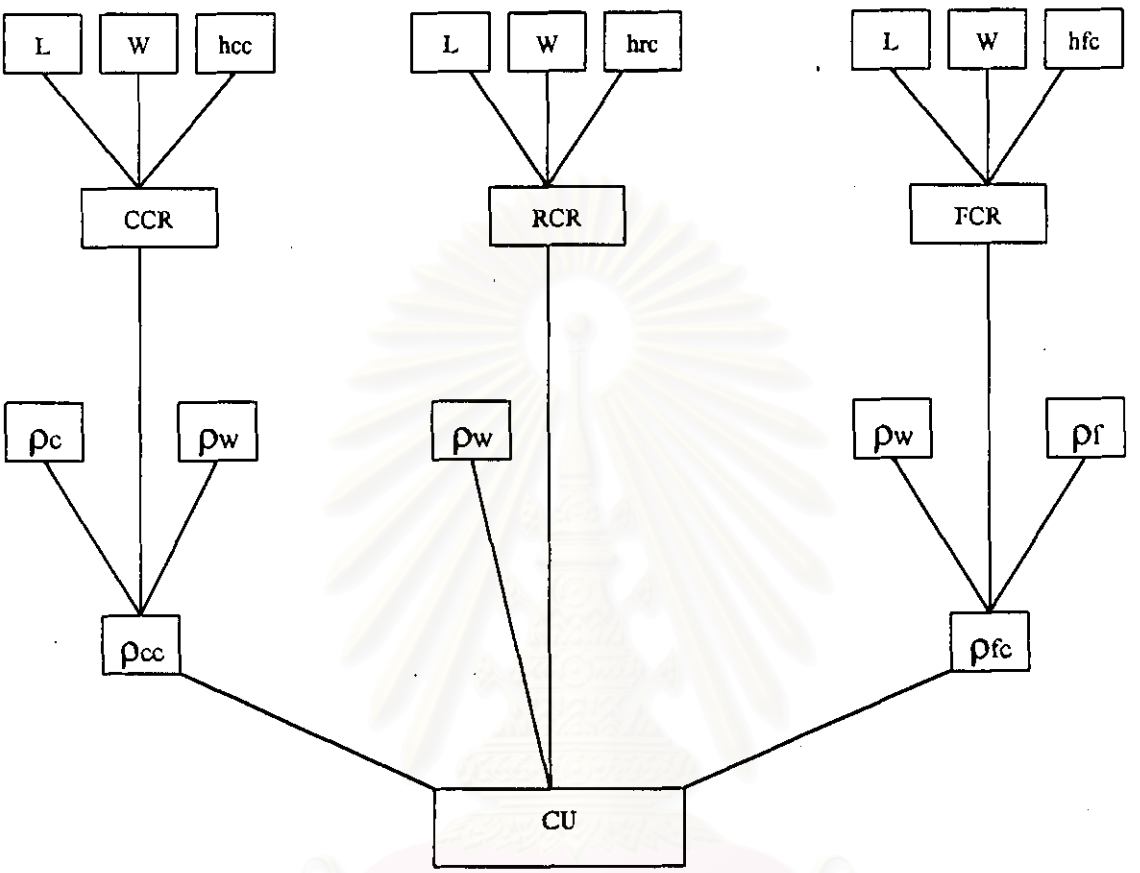

รูปที่ 2.20 ขั้นตอนการหาค่า Coefficient of Utilization **จากแสงประดิษฐ์ตามวิธี** Zonal Cavity Method
ที่มา : กนกวรรณ อุดันโน , วิทยานิพนธ์ 2539

ดังนั้นสมการที่ 2.28 จะกลายเป็น

$$E = L / A * LLF * CU \qquad (2.32)$$

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.10 ความร้อนอันเนื่องมาจากดวงไฟแสงสว่าง

จัดได้ว่าเป็นแหล่งกำเนิดความร้อนภายในอาคารที่สำคัญที่สุด ส่วนหนึ่งเกิดในรูปของการพาความร้อนจากดวงโคม อีกส่วนเกิดในรูปของการแผ่รังสี ซึ่งจะกลายเป็นความร้อนภายหลังจากที่วัสดุต่างๆภายในห้องเช่น พื้น ผนัง ผ้าเพดาน เฟอร์นิเจอร์ ฯลฯ ได้ดูดกลืนรังสีไว้จนมีอุณหภูมิผิวสูงกว่าอุณหภูมิอากาศภายในห้อง ค่าความร้อนนี้สามารถคำนวณได้จากสมการ

$$Q = W * \text{Use factor} * \text{Allowance factor} \quad (2.33)$$

โดยที่ Q คือ ปริมาณความร้อน มีหน่วยเป็น Watt

W คือ จำนวนวัตต์ของดวงไฟทั้งหมด ในพื้นที่ที่พิจารณา

Use factor คือ อัตราส่วนจำนวนวัตต์ของดวงไฟที่เปิดใช้งานจริงต่อจำนวนวัตต์ของดวงไฟที่ติดตั้งทั้งหมดในพื้นที่ที่พิจารณา โดยทั่วไปมีค่า = 1.0

Allowance factor คือ ตัวคูณสำหรับความร้อนที่เกิดจากอุปกรณ์ที่ใช้งานควบคู่กับดวงไฟเช่น Ballast ของหลอด Fluorescent โดยทั่วไปมีค่า = 1.20

ความร้อนจากการแผ่รังสีของดวงไฟส่วนที่ถูกดูดกลืนโดยวัสดุภายในห้อง หากไม่กลายเป็น ภาระการทำความเย็น (Cooling Load) ในทันทีที่เปิดดวงไฟ ก็จะกลายเป็นภาระการทำความเย็นในเวลาถัดไปหลังจากปิดไฟ *(ดังรูปที่ 2.21)* ดังนั้นสำหรับอาคารปรับอากาศความร้อนที่เกิดจากดวงไฟจึงจำเป็นต้องมีตัวคูณ Cooling Load factor หรือ CLF ประกอบ ซึ่งหากอาคารมีการเปิดระบบปรับอากาศเฉพาะในช่วงที่มีการใช้งาน (เปิดแสงประดิษฐ์) ค่า CLF จะมีค่า เท่ากับ 1 (ASHRAE,1997)

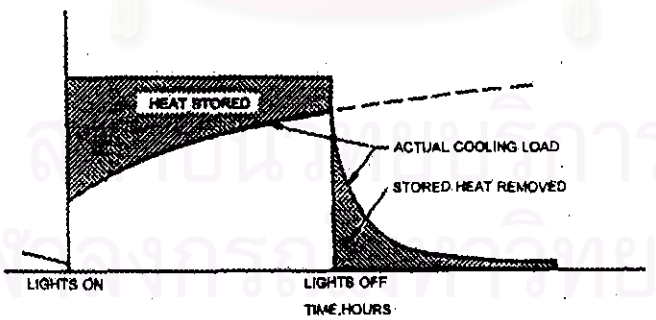

รูปที่ 2.21 แสดงผลของ Thermal Storage ในการเกิด Cooling Load ของดวงโคมแสงสว่าง

ที่มา : American Society of Heating, Refrigeranting and Air-Conditioning Engineering, Inc., (1997 ASHRAE Handbook Fundamentals SI Edition, 1997) pp.28.7

2.11 แสงประดิษฐ์ : หลอดไฟฟ้า

หลอดไฟฟ้ามีหลายประเภท แต่ละประเภทมีข้อดีและข้อเสียแตกต่างกันออกไป และเมื่อจะนำไปใช้งานก็จะพิจารณาวัตถุประสงค์ของการใช้งานเป็นหลัก หากแบ่งประเภทของหลอดไฟฟ้าหลักๆจะแบ่งได้ดังนี้

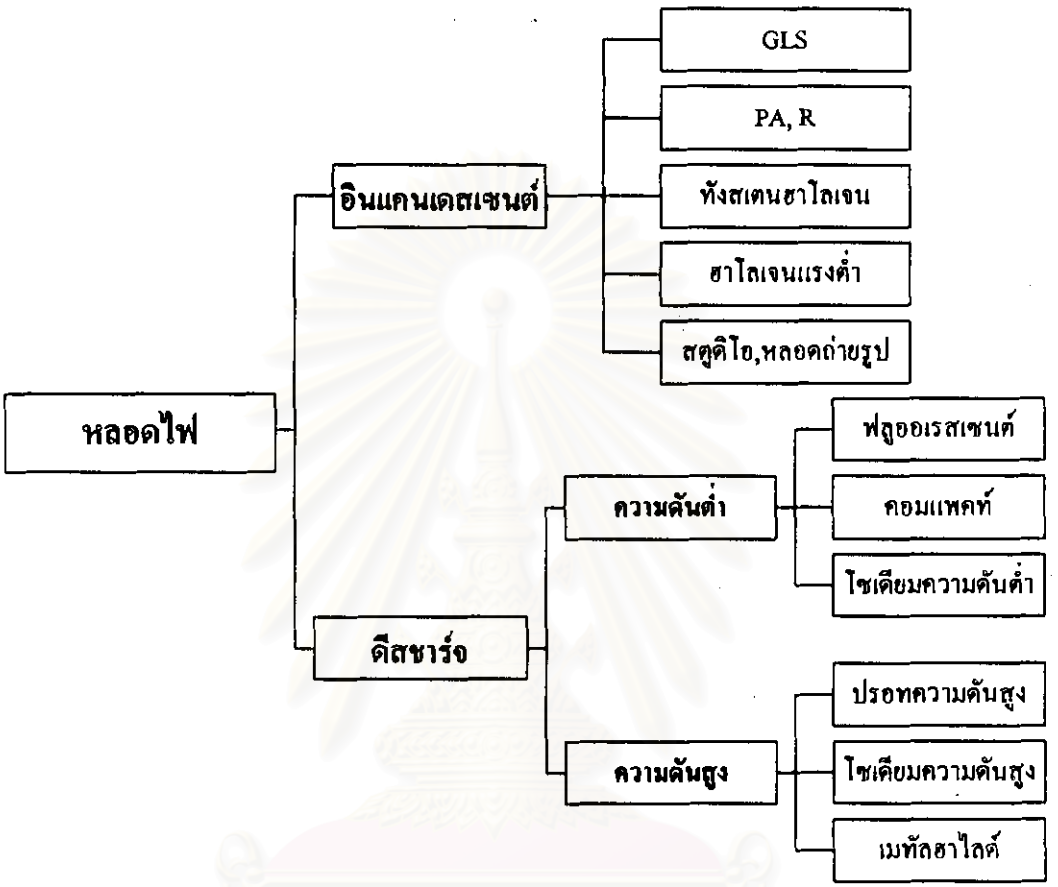

รูปที่ 2.22 ไดอะแกรมแสดงการแบ่งประเภทของหลอด

ที่มา : ดร.ชำนาญ ห่อเกียรติ , เทคนิคการส่องสว่าง,หน้า 2-5

2.11.1 **อุณหภูมิสี** (Color Temperture) สีของแสงมักบอกกันด้วยอุณหภูมิสีทำให้สามารถเข้าใจได้ชัดเจนกว่าการบอกด้วยสีทั่วๆไปที่ทำกัน สีที่บอกด้วยอุณหภูมิสีเช่น 3500 เคลวิน หมายถึง สีที่เห็นเมื่อเผาวัตถุดำ (Black Body) ที่อุณหภูมิ 3500 เคลวิน วัตถุดำในที่นี้หมายถึงวัตถุที่มีการดูดซึมความร้อนไปได้ทั้งหมด ซึ่งเมื่อถูกเผาที่อุณหภูมิต่างๆก็จะให้สีต่างๆกัน เช่น (ดร.ชำนาญ ห่อเกียรติ , 2540)

2200 องศาเคลวิน	มีสี	เหลืองจัด	เทียบกับสีของหลอดโซเดียมความดันต่ำ
2500 องศาเคลวิน	มีสี	เหลืองทอง	เทียบกับสีของหลอดโซเดียมความดันสูง
2800 องศาเคลวิน	มีสี	เหลืองอ่อน	เทียบกับสีของหลอดอินแคนเดสเซนต์
3000 องศาเคลวิน	มีสี	เหลืองขาว	เทียบกับสีของหลอดฮาโลเจน
3500 องศาเคลวิน	มีสี	เหลืองแดง	เทียบกับสีของหลอดฟลูออเรสเซนต์ชนิดWarm White
4000 องศาเคลวิน	มีสี	ขาวเย็น	เทียบกับสีของหลอดฟลูออเรสเซนต์ชนิด Cool White
6500 องศาเคลวิน	มีสี	ขาวปนฟ้า	เทียบกับสีของหลอดฟลูออเรสเซนต์ชนิด Daylight

2.11.2 **ประสิทธิผล (Efficacy)** หมายถึงปริมาณแสงลูเมนต่อวัตต์ไฟฟ้าที่ป้อนเข้าไปให้หลอด หลอดที่มีประสิทธิผลมากก็หมายถึง ให้ปริมาณแสง(ลูเมน)ออกมาต่อวัตต์มาก

2.11.3 **ดัชนีความถูกต้องสี (Color Rendering Index - CRI)** เป็นตัวชี้ให้เห็นว่าสีที่เห็นเมื่อแสงส่องถูกวัตถุจะให้ความถูกต้องสีเป็นอย่างไรดัชนีดังกล่าวเรียกย่อๆตาม CIE ว่า CRI แสงที่มีค่า CRI 20 % หมายถึงเมื่อแสงนั้นส่องถูกวัตถุจะให้ความถูกต้องสีเพียง 20 % เท่านั้น หลอดที่มีค่า CRI สูง เช่น หลอดอินแคนเดสเซนต์ หลอดทังสเตนฮาโลเจน เป็นต้น

ในที่นี้จะกล่าวถึงหลอดไฟฟ้าเพียงหลอดฟลูออเรสเซนต์ และหลอดคอมแพคท์เท่านั้น

2.12 หลอดฟลูออเรสเซนต์

โดยทั่วไปการจุดติดของหลอดฟลูออเรสเซนต์นั้นอาศัยการปล่อยประจุไฟฟ้าระหว่างขั้วหัวและขั้วท้ายของอิเลคโทรด ภายในหลอดแก้วที่บรรจุด้วยก๊าซอาร์กอนและไอปรอทซึ่งมีความดันต่ำ ขณะที่กระแสไฟฟ้าไหลผ่านจะเกิดการปล่อยประจุในก๊าซ หรือ gas discharge การปล่อยประจุดังกล่าวจะทำให้เกิดรังสีอุลตร้าไวโอเลตโดยการกระตุ้นอะตอมของไอปรอท เนื่องจากการกระแทกของอิเลคตรอนที่ได้รับการปล่อยออกมาจากขั้วอิเลคโทรด รังสีอุลตร้าไวโอเลตนี้จะไปกระตุ้นสารเรืองแสง หรือ phosphor ที่ฉาบไว้ด้านในของหลอดแก้วซึ่งจะเปล่งแสงสว่างในช่วงที่ตามองเห็นออกเป็นสีต่างๆขึ้นอยู่กับสารเรืองแสงที่ฉาบไว้ ส่วนขั้วอิเลคโทรดที่นิยมใช้เพื่อการให้แสงสว่างจะเป็นขั้วแคโทดร้อน

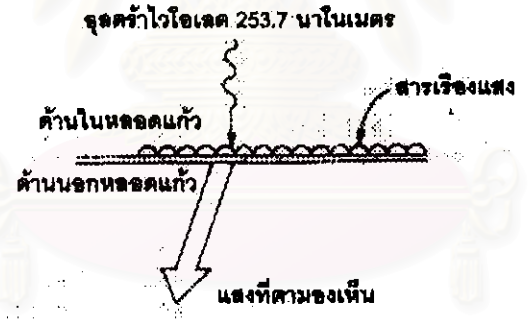

รูปที่ 2.23 แสดงรังสีอุลตร้าไวโอเลตกระตุ้นสารเรืองแสงที่ฉาบอยู่ด้านในหลอดทำให้เกิดแสงที่ตามองเห็น

ที่มา : ธนบูรณ์ ศิริภาณุเดช , การออกแบบระบบแสงสว่าง , หน้า 72

2.12.1 **ชนิดของหลอดฟลูออเรสเซนต์ขั้วแคโทดร้อน** หลอดฟลูออเรสเซนต์ขั้วแคโทดร้อนสามารถแบ่งออกเป็น 3 ชนิดด้วยกันคือ

ก.) **หลอดฟลูออเรสเซนต์ชนิดพรีฮีท (perheat)** หลอดชนิดนี้จะจุดติดได้ต้องทำการเผาไส้หลอดให้ร้อนเสียก่อนโดยจำเป็นต้องมีสตาร์ตเตอร์ การเผาไส้หลอดให้ร้อนก็เพื่อให้ความต้านทานภายในหลอดลดลงทำให้กระแสไฟฟ้าสามารถไหลผ่านขั้วหัวท้ายของหลอดได้ นอกจากนั้นยังต้องมีบัลลาสต์ทำหน้าที่สร้างไฟแรงสูงและควบคุมกำลังงานไฟฟ้าในขณะที่หลอดทำงาน ข้อเสียของหลอดชนิดนี้คือมีการกระพริบก่อนที่หลอดจะติดเนื่องจากต้องใช้ระยะเวลาหนึ่งในการเผาไส้หลอด

ข.) **หลอดฟลูออเรสเซนต์ชนิดอินสแตนสตาร์ต** (instant start) หรือเรียกอีกชื่อว่า หลอดสลิมไลน์ (slimline) พัฒนาจากหลอดชนิด ก. ให้ใช้เวลาในการจุดติดรวดเร็วและไม่มีการกระพริบ ไม่ต้องเผาไส้หลอดให้ร้อนจึงไม่จำเป็นต้องมีสตาร์ตเตอร์ แต่อาศัยบัลลาสต์ทำหน้าที่เหนี่ยวนำให้เกิดแรงดันไฟฟ้าสูงระหว่างขั้วอิเลคโทรดทั้งสองข้าง

ค.) **หลอดฟลูออเรสเซนต์ชนิดแรพอิดสตาร์ต** (rapid start) เป็นหลอดที่ใช้เวลาในการจุดติดรวดเร็วและไม่มีการกระพริบ ไม่จำเป็นต้องมีสตาร์ตเตอร์ แต่อาศัยขดลวดในบัลลาสต์ทำหน้าที่เผาไส้หลอดไว้ตลอดเวลา และเหนี่ยวนำให้เกิดแรงดันไฟฟ้าสูงระหว่างขั้วอิเลคโทรดทั้งสองข้างโดยแรงดันที่ช่วยให้หลอดจุดติดจะน้อยกว่าหลอดชนิด ข.

2.12.2 คุณลักษณะและขีดความสามารถของหลอดฟลูออเรสเซนต์

การกระจายพลังงาน จากกำลังไฟฟ้าที่ป้อน 100 เปอร์เซนต์ หลอดฟลูออเรสเซนต์จะให้แสงแผ่รังสีที่ตามองเห็น 22 เปอร์เซนต์ ดังรูปที่ 2.24

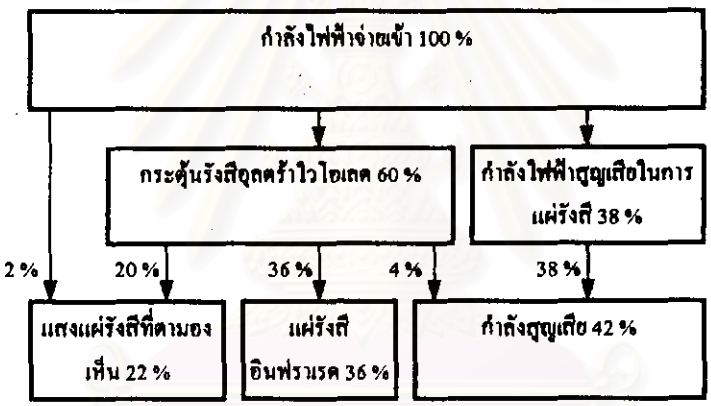

รูปที่ 2.24 แสดงการกระจายพลังงานของหลอดฟลูออเรสเซนต์

ที่มา : ธนบูรณ์ สิริภาณุเดช , การออกแบบระบบแสงสว่าง , หน้า 91

ผลของอุณหภูมิ หลอดฟลูออเรสเซนต์จะทำงานได้ประสิทธิภาพสูงสุดเมื่ออุณหภูมิโดยรอบประมาณ 20 °C แต่ถ้าอุณหภูมิโดยรอบต่ำ ความดันของไอปรอทจะลดลง และกำลังงานที่ผลิตรังสีอุลตร้าไวโอเลตต่ำลงเป็นสาเหตุให้แสงสว่างลดลง *(ดังรูปที่ 2.25)* ในขณะเดียวกันถ้าอุณหภูมิสูงก็จะผลิตความยาวคลื่นใกล้กับช่วงคลื่นที่ตามองเห็น ทำให้ผลิตรังสีอุลตร้าไวโอเลตลดลง แสงก็ลดลงด้วยเช่นเดียวกัน

ผลของความชื้น การจุดติดของหลอดฟลูออเรสเซนต์ต้องอาศัยประจุไฟฟ้าสถิตรอบๆภายนอกหลอดแก้ว ความชื้นของอากาศภายนอกที่สูงกว่า 65 เปอร์เซนต์ ทำให้หลอดติดยาก

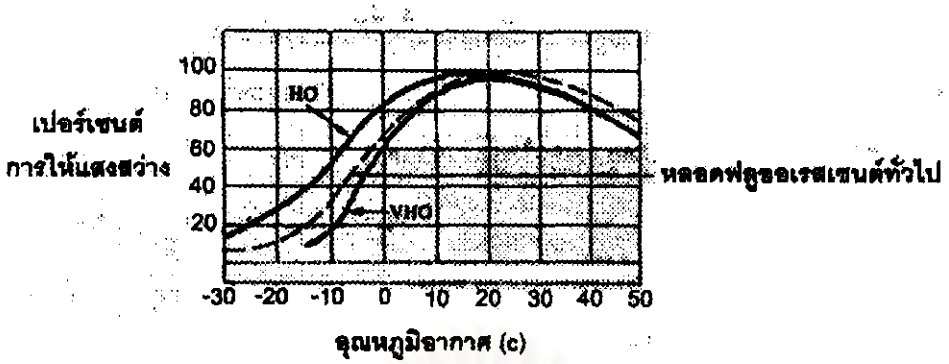

รูปที่2.25 ผลของอุณหภูมิต่อปริมาณแสงของหลอดฟลูออเรสเซนต์ทั่วไป ประเภทให้แสงมาก (HO) และให้แสงมากที่สุด (VHO) ที่มา : ธนบูรณ์ ศิริภาณุเดช , การออกแบบระบบแสงสว่าง , หน้า 91

2.13 หลอดคอมแพคท์ฟลูออเรสเซนต์ (Compact Fluorescent Lamp:CFL)

ใช้หลักการเดียวกับหลอดฟลูออเรสเซนต์แต่เป็นหลอดที่ย่อขนาดตัวบัลลาสต์และสตาร์ทเตอร์ให้มีขนาดกระทัดรัดลง การใช้หลอด CFL จะประหยัดมากเมื่อเทียบกับหลอดไส้ (กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน,เอกสารเผยแพร่:หลอดฟลูออเรสเซนต์) แต่จะไม่ประหยัดไปกว่าหลอดฟลูออเรสเซนต์ (18/36 W)ที่ใช้กันอยู่ทั่วไป เพราะ ถูกออกแบบมาเพื่อใช้ทดแทนหลอดไส้ หรือหลอดอินแคนเดสเซนต์ที่กินไฟมาก หลอด CFL มี 2 ประเภทคือชนิดที่มีบัลลาสต์สตาร์ทเตอร์ในตัวหลอด หรือหลอด SL และประเภทที่ต้องใช้บัลลาสต์ติดตั้งภายนอก เช่นหลอดตะเกียบ หรือหลอด PL

อย่างไรก็ตามหลอดดังกล่าวก็ไม่สามารถมาทดแทนหลอดอินแคนเดสเซนต์ได้ทั้งหมด เพราะ ความต้องการหลอดอินแคนเดสเซนต์ยังมีมาก เนื่องมาจากค่า CRI ที่สูงและสามารถหรี่ (dim) ได้และราคาหลอดอินแคนเดสเซนต์ก็ยังถูกอยู่มาก การหรี่หลอดคอมแพคท์ในปัจจุบันสามารถทำได้ถ้าหากใช้สวิตช์ไฟหรี่โดยเฉพาะ และหลอดที่ใช้ต้องเป็นหลอดบัลลาสต์อิเลคโทรนิกส์เท่านั้น (ดร.ชำนาญ ห่อเกียรติ,2540)

2.14 มาตรฐานระดับการส่องสว่าง

ในการกำหนดระดับการส่องสว่างสำหรับการใช้งานต่างๆกันนั้น มีการกำหนดโดยหน่วยงานแต่ละแห่ง เช่น IES (USA) IES (BS) เป็นต้น ซึ่งขึ้นอยู่กับการใช้สอย และสภาพอากาศ ดังนั้นค่าที่กำหนดอาจมีความแตกต่างกัน ส่วนมาตรฐานที่กำหนดเป็นมาตรฐานสากลไม่ขึ้นกับประเทศใดประเทศหนึ่งได้แก่ CIE (International Commission on Illumination) CIE กำหนดความสว่างออกเป็น 3 ค่าโดยใช้ค่ากลางเป็นค่าเฉลี่ย ส่วนอีก 2 ค่าใช้ในกรณีอื่นๆ คือ อาจใช้ค่ามากกว่าค่าเฉลี่ยหรือน้อยกว่าค่าเฉลี่ยขึ้นอยู่กับสภาพต่างๆ เช่น

- ถ้าการสะท้อนแสงของพื้นผิว หรือความเปรียบต่างต่ำกว่าปรกติให้ใช้ความส่องสว่างมากขึ้น
- ถ้าความผิดพลาดเนื่องจากการมองอาจทำให้เกิดปัญหาร้ายแรง หรือเสียหายมากก็ให้ใช้ค่าความส่องสว่างในตารางมากขึ้น
- ถ้าการมองวัตถุใช้เวลาสั้นมาก ก็ให้ใช้ค่าความส่องสว่างมากขึ้น
- ถ้าบริเวณพื้นที่ที่กำลังพิจารณาไม่มีหน้าต่าง ให้ใช้ค่าความส่องสว่างมากขึ้น
- ถ้าผู้ที่ใช้งานบริเวณที่กำลังพิจารณาเป็นผู้สูงอายุ ให้ใช้ค่าความส่องสว่างมากขึ้น

ตารางที่ 2.2ตารางเปรียบเทียบมาตรฐานการส่องสว่างระหว่าง CIE และ IES(USA) ตามประเภทการใช้งาน

พื้นที่ใช้งาน (ก)	CIE (lx)	IES (lx)	พื้นที่ใช้งาน (ข)
ทางเดิน,พื้นที่ทำงานภายนอก	20 - 30 - 50	20 - 30 - 50 (a)	Public spaces with dark Surrounding
ทางเดินภายในและการผ่านระยะสั้น	50 - 75 - 100	50 - 75 - 100 (a)	Simple orientation for shot temporary visits
ห้องที่ไม่ได้ใช้งานแบบต่อเนื่องเป็นเวลานาน	100 - 150 - 200	100 - 150 - 200 (a)	Working space where visual tasks are only occasionally performed
งานที่ใช้สายตาไม่มาก เช่นโรงงาน งานชิ้นใหญ่	200 - 300 - 500	200 - 300 - 500 (b)	Performance of visual tasks of high contrast or Large size
งานที่ใช้สายตาปานกลาง เช่น สำนักงาน	300 - 500 - 750		
งานที่ใช้สายตามาก เช่นการเขียนแบบ	500 - 750 - 1000	500 - 750 - 1000 (b)	Performance of visual tasks of medium contrast or Small size
งานที่ใช้สายตามากๆเช่นการประกอบชิ้นส่วน	750 - 1000 - 1500		
งานที่ใช้สายตามากเป็นพิเศษ	1000 - 1500 - 2000	1000-1500-2000 (b)	Performance of visual tasks of low contrast or Very small size
งานที่ใช้สายตาพิถีพิถัน เช่นการผ่าตัด	มากกว่า 2000	2000-3000-5000 (x)	Performance of visual tasks of low contrast and very small size ,Prolonged period
		5000-7500-10000 (x)	Performance of very prolonged and exacting visual tasks
		10000 up (x)	Performance of very special visual tasks of extremly low contrast and small size

ที่มา: (ก) ดร.ชำนาญ ห่อเกียรติ,เทคนิคการส่องสว่าง,หน้า 1-8 (ข) IES. Illuminating Engineering Society : Reference Volume,1983,ppA3

นอกเหนือจากการกำหนดระดับการส่องสว่างเป็น ลักซ์ หรือ ฟุตแคนเดิล แล้ว การกำหนดระดับการส่องสว่างยังสามารถกำหนดมาตรฐานเป็นค่า Daylight Factor โดยกำหนดเป็นเปอร์เซนต์ (%)

ตารางที่ 2.3 ตารางเปรียบเทียบมาตรฐานการส่องสว่างระหว่าง CIE และ IES(USA) และมาตรฐานการกำหนดค่า DAYLIGHT FACTOR ตามประเภทการใช้งาน (บางส่วน)

พื้นที่ใช้งาน	ค่าการส่องสว่าง (lx) ตามมาตรฐาน CIE (ก)	ค่าการส่องสว่าง (lx) ตามมาตรฐาน IES (ข)	ค่า Daylight Factor (%),(ค)		
			เฉลี่ย	ต่ำ	จุดที่วัด
อาคารทั่วไป					
ทางเดิน	50 - 100 - 150	50 - 75 - 100	2	0.6	พื้น
บันได - บันไดเลื่อน	100 - 150 - 200	100 - 150 - 200	2	0.6	ลูกนอน
ที่เก็บของ , ห้องเก็บของ	100 - 150 - 200	100 - 150 - 200	1.5	0.5	work plane
ห้องน้ำ	100 - 150 - 200	100 - 150 - 200	1.5	0.5	work plane
สำนักงาน					
พื้นที่ทั่วไป , พิมพ์ดีด , คอมพิวเตอร์	300 - 500 - 750	500 - 750 - 1000	5	2.5	work plane
เขียนแบบ	500 - 750 - 1000	500 - 750 - 1000	5	2.5	work plane
ห้องประชุม	300 - 500 - 750	200 - 300 - 500			
โถงทางเข้า		100 - 150 - 200	2	0.6	work plane
ห้องสมุด					
หิ้งหนังสือ	150 - 200 - 300	200 - 300 - 500	5	1.5	vertical
โต๊ะอ่านหนังสือ	300 - 500 - 750	200 - 300 - 500	5	1.5	work plane
เคาน์เตอร์	200 - 300 - 500	200 - 300 - 500	5	2	work plane
ห้องประชุม					
เอนกประสงค์	150 - 200 - 300	200 - 300 - 500	5	2.5	work plane

ที่มา : (ก) ดร.ชำนาญ ห่อเกียรติ,เทคนิคการส่องสว่าง,หน้า 1-6

(ข) IES, Illuminating Engineering Society : Reference Volume,1983

(ค) BSI Draft for Development p 73,อ้างถึงใน Applications Manual window Design หน้า31

2.15 การประมาณอัตราการใช้พลังงานในอาคาร

เกณฑ์ในการพิจารณาอัตราการใช้พลังงานในอาคาร จากการศึกษา (Lawrence G. spielvogel,1982) แยกการพิจารณาออกเป็น 2 แนวทางคือ การตรวจวัดอัตราการใช้พลังงานไฟฟ้าจริงของอาคาร ซึ่งเป็นการพิจารณาจากหน่วยพลังงานที่ใช้จริงในแต่ละเดือนของอาคาร (Top-down apprpach) และจากวิธีการคำนวณอัตราการใช้พลังงานโดยอาศัยการกำหนดช่วงเวลาการใช้งาน และอัตราการใช้พลังงานไฟฟ้าของอุปกรณ์ไฟฟ้าแต่ละประเภท (Bottom-up approach)

การพิจารณาโดยหลักการ Top-down approach นั้นหากไม่ได้มีการกำหนดการตรวจวัดหน่วยพลังงานที่ใช้ในแต่ละส่วนจะทำให้ไม่สามารถแยกได้ว่าในแต่ละส่วนของการใช้พลังงานในอาคารมีปริมาณเท่าใด ส่วนการใช้วิธี Bottom-up approach นั้นอัตราพลังงานที่คำนวณได้จะมีอัตราที่สูงกว่าการใช้งานจริงของอาคารเนื่องจากการกำหนดช่วงเวลาการใช้งานที่แน่นอน